

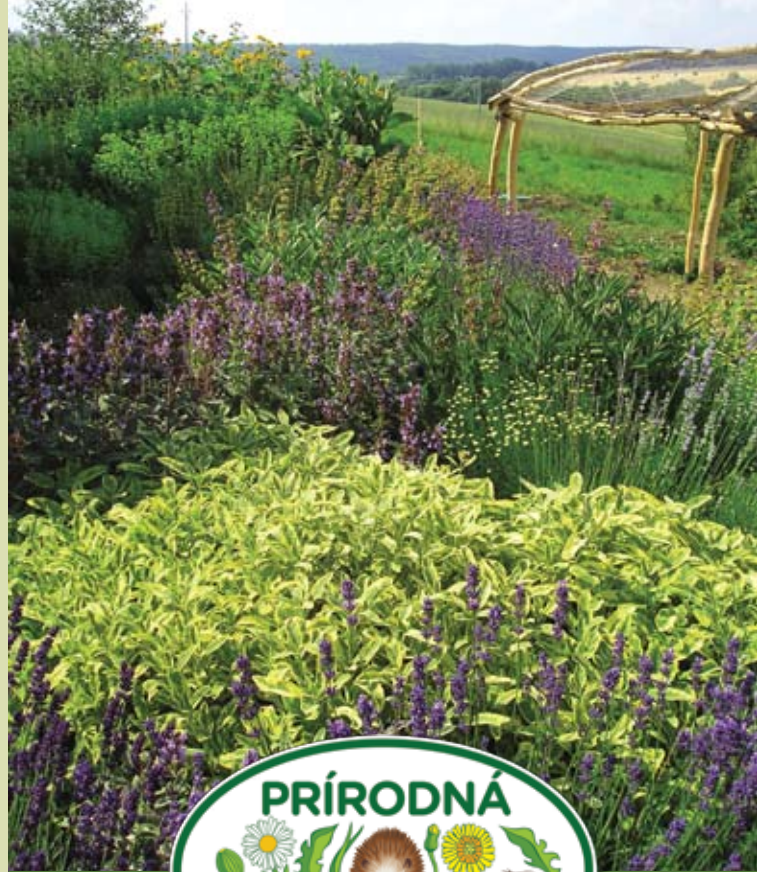
Máte záhradku či záhradu? Chceli by ste záhradníčenie skúsiť v spolupráci s prírodou? Bez postrekov? Bez umelých hnojív? Bez rašeliny? S pomocou spojencov z rastlinnej aj živočíšnej ríše? Potom je tu práve pre Vás - 100 najlepších tipov pre vašu záhradu!

Ideu Prírodných záhrad uviedol do života ešte v roku 1999 vtedajší krajinský hajtman Dolného Rakúska Mgr. Wolfgang Sobotka. Prírodné záhrady sú dodnes iniciatívou spolkovéj krajiny Dolné Rakúsko. Centrom dnes už celoeurópskeho hnutia Prírodných záhrad je organizácia "Natur im Garten" so sídlom v Tulln-e neďaleko Viedne. Na Slovensku má licenciu na certifikáciu Prírodných záhrad podľa konceptu Natur im Garten trenčianske občianske združenie Centrum environmentálnych aktivít - www.prirodnazahrada.eu.

Brožúra 100 najlepších tipov pre vašu záhradu vznikla vďaka medzinárodnej spolupráci Natur im Garten (www.naturimgarten.at), českých partnerov Přírodní zahrada z Jindřichova Hradce (www.prirodnizahrada.eu), Veronica Brno (www.veronica.cz), Lipka Brno (www.lipka.cz), Centra environmentálnych aktivít Trenčín a Trenčianskeho samosprávneho kraja, v rámci projektu Zelená župa (www.tsk.sk). 100 najlepších tipov vzniklo z tisíc pripomienok a rád a zostavili ich prírodní záhradníci z organizácie Natur im Garten z Tulln-u. Rakúske texty dopĺňajú fotografie z rakúskych, českých a najmä zo slovenských prírodných záhrad.

Budeme radi, ak sa pre Vás táto publikácia stane zdrojom poučenia a inšpirácie. A ak aj Vy záhradníčíte v súlade s prírodou, a nenašli Ste v publikácii Váš obľúbený tip či trik pre viac prírody v záhrade - zdieľajte ho s nami v stále sa rozširujúcej komunite slovenských "prírodných" záhradníkov.

Inšpiratívne čítanie praje
Richard Medaľ

100 najlepších tipov pre záhradu

Centrum environmentálnych aktivít
Mierové námestie 29, 911 01 Trenčín
prirodnazahrada@gmail.com
www.prirodnazahrada.eu
www.facebook.com/prirodnazahrady

Obsah

Úvodné slovo	3
Záhradné poradenstvo	4
Ovocie a zelenina	5 - 22

- Tip 1 – 4 Staré ovocné odrody, jablká
- Tip 5 – 11 Rezy ovocných stromov, skladovanie úrody
- Tip 12 – 16 Paradajky, pestovanie zeleniny
- Tip 17 – 20 Vytvorený záhon, parenisko
- Tip 21 – 24 Zimná zelenina, zelené hnojenie/mulčovanie
- Tip 25 – 29 Zmiešané kultúry, oševné postupy, bylinky

Prírodné záhrady 23 - 39

- Tip 30 – 34 Divoké ruže, cibuľoviny
- Tip 35 – 39 Kontajnerové rastliny, kvetnaté lúky
- Tip 40 – 43 Kvetinové hrantíky, trvalky
- Tip 44 – 46 Suchá stienka, príroda v záhrade
- Tip 47 – 49 Prírodné prvky, domáce druhy rastlín
- Tip 50 – 52 Živý plot z divých kríkov, raj pre deti
- Tip 53 – 58 Stavba domu, záhradné jazierko
- Tip 59 – 60 Popínave rastliny

Tipy pre starostlivosť 40 - 49

- Tip 61 – 66 Hnojenie, liečivé zálievky a zákvasy
- Tip 67 – 69 Náter stromov, mach a trávnik
- Tip 70 – 72 Správne zalievanie, rez kríkov
- Tip 73 – 76 Jeseň, jar
- Tip 77 – 78 Burina, prírodný trávnik
- Tip 79 Zdravá záhrada

Užitočné živočíchy v záhrade 50 - 53

- Tip 80 – 82 Vtáci, motýle
- Tip 83 – 84 Krtkovia, včely
- Tip 85 – 86 Netopiere, ježkovia

Škodcovia a choroby 54 - 61

- Tip 87 – 89 Vošky, hraboše
- Tip 90 – 92 Nepravá a pravá múčnatka
- Tip 93 – 95 Hubovité ochorenia, ulitníky
- Tip 96 – 98 Obaľovač jablčný, bakteriálna spála jadrovín
- Tip 99 – 100 Nosánik, vrtivka čerešňová
- Tip 101 „Prírodná záhrada“ je tu pre Vás

Knižné tipy pre prírodné záhrady	62-63
Poradenstvo a certifikácia záhrad	64
Kontakty, Impressum	65

Kontakty

Pre poradenstvo, certifikáciu vašej záhrady, prednášky, semináre a doplňujúce informácie kontaktujte:

Centrum environmentálnych aktivít

Mierové námestie 29, Trenčín
Tel.: 032 / 6400 400; 0905 / 469 707
E-mail: medal@cea.sk

Trenčiansky samosprávny kraj

K dolnej stanici 7282/20A, 911 01 Trenčín
Tel.: 032 / 65 55 707, - 401
E-mail: martin.macicek@tsk.sk

Impressum

Vydali:

Centrum environmentálnych aktivít Trenčín
a Trenčiansky samosprávny kraj v roku 2022
v náklade 1000 kusov.
www.prirodnazahrada.eu

Text:

z českého originálu „100 najlepších tipů pro zahradu“
preložil kolektív Zelené župy

Použité zdroje:

Matlák, J.: *Atlas chorôb a škodcov ovocnín a viniča*. Bratislava:
M-EDI-OR, 2013, 60 s., ISBN 978-80-89457-05-2
www.puvodnikere.cz • www.prirodnizaharada.eu
www.prirodnazahrada.eu • www.naturimgarten.at
Stanová, V., Valachovič, M., (eds.): *Katalóg Biotopov Slovenska*.
Bratislava: DAPHNE - Inštitút aplikovanej ekológie, 2002, 225 s.

Revidovali:

Dana Gavalierová, Bruno Jakubec, Marianna Holušová Ružičková,
Alena Paššová, Richard Medal

Fotografie:

archív OZ Pangaea (str. 5 dole, 7 dole, 8 dole, 27 dole, 45 hore), Martin Celúch (str. 53 hore), Kristína Darnadyová (str. 56), databáza ÚKSÚP (všetky na str. 55, 56, 57, 59), Dana Gavalierová (str. 18 dole, 28, 33 dole), Marianna Holušová Ružičková (str. titulná, 19 hore, 20 hore, 22, 23, 25 hore, 30 obe, 33 hore, 34, 36 hore, 37, 39, 50 dole), Bruno Jakubec (str. 6, 8 hore, 9, 10, 47 obe), Peter Jánky (str. 25 dole), Jozef Májsky (str. 51), Richard Medal (str. 4, 5 hore, 7 hore, 17, 19 dole, 26, 27 hore, 29 hore, 31, 32 hore, 36 dole, 49 hore, 52, 54 hore, 58), Klaudia Medalová (str. 35), Zuzana Pastorková (str. 15, 49 dole), Alena Paššová (str. 11 obe, 12 dole, 13, 14, 16 obe, 20 dole, 21 obe, 24 obe, 32 dole, 38, 40 obe, 41 obe, 42, 43 obe, 44, 45 dole, 48, 53 dole, 60), Romana Plačková (str. 54 dole, 61 všetky), Stanislav Pohorenc (str. 12 hore, 46 hore), Hana Sekulová (str. 18 hore, 29 dole, 46 dole, 50 hore), Viera Slosiarová (str. 55 vľavo hore, 57 vľavo hore)

Grafická úprava a tlač: Leoprint s.r.o.

Táto brožúrka bola vydaná vďaka finančnej podpore Trenčianskeho samosprávneho kraja v rámci projektu Zelená župa.

Slovo na úvod

Prírodné záhrady pre Trenčiansky kraj

Vážení čitateľa a čitateľky, tvorba kvalitného životného prostredia je dnes v popredí záujmu nielen ľudí u nás doma, ale aj v zahraničí. Dôsledky klimatickej krízy sú čím ďalej, tým viac viditeľnejšie. Ak chceme mať čistejšie ovzdušie, vodu a pôdu, musíme urobiť všetko preto, aby sme prispeli k zlepšeniu zdravia pre súčasné a budúce generácie. Trenčiansky samosprávny kraj si

uvedomuje zodpovednosť voči životnému prostrediu. Preto sme v župe vypracovali dlhodobý projekt s názvom **Zelená župa**, ktorý postupne naplňame.

Hlavným cieľom Zelené župy je znížiť znečisťovanie kraja a zvýšiť environmentálne povedomie obyvateľov kraja. Samotný projekt je rozdelený na šesť základných okruhov. Elektromobilita, zníženie energetickej náročnosti budov, využívanie obnoviteľných zdrojov energie, cyklotrasy a cyklochodníky, elektronická župa a environmentálne vzdelávanie. V rámci environmentálneho vzdelávania má TSK schválenú Krajskú koncepciu Environmentálnej výchovy, vzdelávania a osvetu v TSK do roku 2030. Koncepcia vznikla participáciou verejnej správy, štátnej správy, mimovládnych organizácií, podnikateľského sektora aj občianskej verejnosti. Predstavuje cieľavedomý, premyslený a koncepcný systém environmentálnej výchovy, vzdelávania a osvetu v kraji. Tvorba Koncepcie sa realizovala v rokoch 2017–2019. V rámci rozširovania osvetu v tejto oblasti sme sa rozhodli poskytnúť Vám dotlač brožúry „Cesta k záhradnej plakete“ a „100 najlepších tipov pre záhradu“, nakoľko o jej prvé vydanie bol enormný záujem. Brožúra je doplnená o aktuálne informácie o tom, ako má prírodná záhrada vyzeráť a čo všetko je potrebné urobiť pre jej certifikáciu. Rakúski kolegovia vybrali z tisíc pripomienok a tipov tie najdôležitejšie a zhrnuli ich do „100 najlepších tipov pre záhradu.“ Nájdete v nej zhromaždené a s úspechom využívané cenné informácie a rady.

Prispejme spoločne k vyššej ochrane životného prostredia a kvality života aj v Trenčianskom kraji. Človek je predsa súčasťou prírody. Preto ak chceme žiť v lepších životných podmienkach, mali by sme k ochrane prírody a jej zveľaďovaniu pristupovať komplexne a zároveň dôslednejšie. Želám Vám príjemné čítanie a záhradkárčenie.

Jaroslav Baška

predseda Trenčianskeho samosprávneho kraja

Táto brožúrka bola vydaná z rozpočtu Trenčianskeho samosprávneho kraja v rámci projektu Zelená župa.

Záhradné poradenstvo

alebo odpovieme na každú otázku o Prírodnej záhrade.

Informácie o prírode v záhrade sú nevyčerpatelne. O to ťažšie bolo vybrať tých sto. Táto brožúrka, „100 najlepších tipov pre záhradu“, je preto len malým výberom. Záhradkárčiť v súlade a na nôtu „prírodných záhrad“ nie je až také náročné. Spája príjemné s užitočným a navyše je prospešné prírode, a teda aj Vám. Oddýchnete si nielen pri pestovaní, ale aj pri zbere chutných zdravých potravín. Čím je prírodná záhrada druhovo rozmanitejšia, tým viac ponúka. Stáva sa oázou pre domáce tradičné druhy ovocia a zeleniny, kvetov a zvierat a prameňom zdravia pre ľudí. Kvalitné ovocie a zelenina, ktoré Vám v záhrade narastú, Vás budú lákať, budete ich chcieť ochutnať vždy, keď pôjdete okolo. Navyše Vám záhrada dopraje aj zaujímavý estetický zážitok a chuť experimentovať. Pri pohľade na krásne červené jablčko na strome si uvedomíte, že asi nie je nič krajšie ako kus naozajstnej prírody hneď za Vašimi dverami. Kedy je správny čas na rezy ovocných stromov? Ako udržať úrodnosť pôdy vašej záhrady? Začítajte sa do tejto brožúrky, nájdete tu mnohé odpovede. „100 najlepších tipov pre záhradu“ je Vašou výbavou na ceste k dokonalej kráse a zdraviu Vašej prírodnej záhrady. Už tým, že ste po nej siahli, ste zasiali semienko jej existencie. Cítiť sa dobre v prírodnej záhrade je predsa celkom jednoduché. Celý tím projektu „Zelenej župy“ Trenčianskeho samosprávneho kraja Vám praje veľa radosti v záhrade, kde sa budete môcť pokochať krásne rozkvitnutými záhonmi a nasýtiť zdravými potravinami. Ani tie chrobáčky Vám nebudú vadit.

Všetky otázky týkajúce sa Prírodných záhrad
Vám radi zodpovedia na adrese:

Centrum environmentálnych aktivít

Mierové námestie 29, Trenčín

Tel: 032 / 6400 400; 0905 / 469 707

E-mail: medal@cea.sk

www.prirodnazahrada.eu

www.biospotrebitel.sk

www.cea.sk

Ovocie a zelenina

„Zdravé a chutné z vlastnej záhrady“

Tip 1 Ovocný strom v záhrade

***Pastva pre oči, zdroj vitamínov
a domov pre užitočné živočíchy***

Šťavnaté plody ovocných stromov Vás budú zvädzať k tomu, aby ste si zdravo potešili chuťové poháriky od leta až do nastávajúcej jari. Vďaka starostlivosti prírodného záhradníka, ktorým sa práve stávate, sa bude ovociu dariť bez toho, aby bolo chemicky striekané. Mohutné staré stromy sú rajom užitočných organizmov, ktoré sú veľkými pomocníkmi pri biologickom záhradkárčení. Vtáci a hmyz Vám pomôžu v boji s voškami, piadivkami a inými organizmami, ktoré si rovnako ako Vy, radi pochutia na úrode.

V každej záhrade je miesto na ovocný strom. Či už je to slaborastúci strom v tvare kordónu či vretena, alebo vysokokmenný strom silného rastu – pre každú veľkosť záhrady sa nájde vhodný typ.

Tip 2 Znovuobjavené staré ovocné odrody

Stará dobrá jablňoň zo záhrady starej mamy by určite nemala patriť len do Vašich spomienok. Mala by mať miesto v budúcnosti aj vo Vašej záhrade. Už dnes sa nájdu nadšenci, ktorí ich s obľubou vysádzajú nielen do záhrad, ale aj voľnej krajiny. Presviedčajú nás nielen rozmanitou chuťou svojich plodov, ale i po stáročia osvedčenými vlastnosťami, ktoré sú prispôsobené našim prírodným podmienkam. Staré krajové odrody však pomaly miznú z našej krajiny. Vysadením niektorej z nich môžete prispieť k ich záchrane. Staré a krajové odrody ponúkajú pestú škálu využitia. Niektoré sú vhodné na sušenie

(jablone: 'Croncelské' či 'Harbertova reneta', hrušky: 'Muškateľka', 'Orešianka'), iné na muštovanie (jablone: 'Grávštýnske', 'Hontianska končiarka', hrušky: 'Parížanka', 'Pastornica'), marmelády, džemy (jablone: 'Citrónové zimné', 'Harbertova reneta', hrušky: 'Clappova', 'Solnohradka'), destiláty (jablone: 'Borovinka', 'Grávštýnske', hrušky: 'Šemendzia', 'Williamsova') či jablčné víno (jablone: 'Bismarkovo', 'Borovinka').

Vyššie uvedené odrody sú len príkladmi. V skutočnosti ich existuje omnoho viac. V oblasti Bielych Karpát sa zachovávaní pôvodných krajových odrôd venujú občianske združenia Genofond, Pangea a Pre prírodu. Staré a krajové odrody možno zakúpiť v ovocných škôlkach. Na Slovensku sa na predaj starých a krajových odrôd ovocia špecializuje napr. firma Ľudovíta Vašša (<https://ovocnystrom.sk>) v Moravskom Lieskovom. V susednej Českej republike prevádzkuje ovocnú škôlku zameranú na staré a krajové odrody Radim Pešek v Bojkovičiach (www.stareodrudy.org). Ďalším škôlkarom je významný český pomológ Stanislav Boček.

'Astachát biely' – stará mrazuvzdorná odroda

Tip 3 Zdravé jablko

Jedno anglické príslovie hovorí: „An Apple a day keeps the doctor away“ (jedno jablko denne odháňa doktora). Príslovie vystihuje presne to, čo by nám v jedálničku nemalo chýbať: pravidelná konzumácia jabĺk prospieva ľudskému zdraviu. Jablká sú zdravé a chutia výnimočne dobre. Poznáme niekoľko tisíc odrôd. V 19. a 20. storočí sa na našom území pestovalo okolo 300 odrôd, no v našich supermarketoch sa predáva len nepatrná časť z nich. Ľudia bežne poznajú iba žlté a červené. Bežne dostupných v predajniach je asi iba 8 odrôd

jablák, a to napr. 'Gala', 'Jonagold', 'Pinova', 'Fuji', 'Braeburn', 'Golden' či 'Idared'. Ak však chcete zažiť iné chute alebo využívať jabĺčka inak ako len na priamu konzumáciu, skúste pestovať niektoré z osvedčených starších odrôd. S ich výberom a spôsobmi vhodnej starostlivosti Vám poradia odborníci v spomínaných združeniach.

Biofenoly, ktoré obsahujú jablká vo veľkom množstve, podporujú krvný obeh a pomáhajú znižovať riziko rakoviny.

Prezentácia starých a krajových odrôd na BIOjarmoku

Tip 4 Jablko na zjedenie kdekoľvek a kedykoľvek

Jedno stredne veľké jablko obsahuje 50 kalórií, je tvorené z 85 % vodou, takže ideálne uhasí smäd. Ľahko stráviteľné sacharidy vo forme hroznového cukru sa postarajú o rýchly prísun energie pri únave a nedostatku koncentrácie.

Jablčná šťava, ktorú zriedite minerálnou vodou je zdravý, prírodný a súčasne aj na financie nenáročný energetický nápoj, ktorý Vám dodá silu pri športe.

Odrôda 'Sudetská reneta'

Tip 5 Rez ovocného stromu pre bohatú úrodu

Pre celkové prosperovanie stromu a zabezpečenie bohatej úrody v budúcnosti je potrebné už pred výsadbou stromčiekov dobre zvážiť výber vhodného druhu a odrody pre danú lokalitu. Samotnej výsadbe v ideálnom prípade predchádza príprava pôdy. Výsadba a povýsadbová starostlivosť zahŕňa celý komplex opatrení, ktoré podrobne uvádza odborná literatúra. Tieto opatrenia budeme aplikovať dobre vtedy, keď rozumieme celkovým potrebám rastlín a špecifikám ich vývoja prakticky zo semienka cez dospelosť až po starobu. Jedným z takýchto opatrení je aj rez drevín. Existuje viacero rôznych typov rezov aj prístupov k ich realizácii a táto publikácia nie je určená na ich podrobné popísanie. Spomeňme však tri príklady, s ktorými sa v našich záhradách stretávame pomerne často.

Prvým nedostatkom je pravidelný intenzívny rez v predjarí. Ten nie je najvhodnejší pre tvorbu úrody, pretože strom reaguje silným rastom. Kvetné púčiky sa pritom na jadrovom ovocí zakladajú predovšetkým na dvojročnom a staršom dreve, takže na silných jednoročných výhonoch žiadne plody nenarastú.

Každoročný intenzívny rez tejto jablone spôsobuje bujný vertikálny rast letorastov bez násady kvetných pukov.

Naopak, málo pozornosti sa venuje povýsadbovému rezu. Stromček v škôlke sa vyvíjal v harmónii podzemnej a nadzemnej časti rastliny, kedy adekvátne veľký koreň vyživoval nadzemnú časť. Po vykopaní stromčeka zo škôlky však ostáva veľká časť jemných koreňov v pôde. Povýsadbový rez vykonaný v predjarí, ktorým sa objem nadzemnej časti prispôsobuje veľkosti koreňovej sústavy, túto harmóniu opäť obnovuje. Ak sa nespraví, strom tvorí krátke a slabé prírastky, z ktorých je ťažšie dopestovať vzdušnú a pevnú korunu a nastupuje predčasne do plodnosti (tzv. zababčenie), v dôsledku čoho sa vyčerpáva.

*Výsadba na jar: zakracujeme veľmi hlboko, na 2 - 3 púčiky!
Výsadba na jeseň: zakracujeme o 2/3 dĺžky, ale až na jar.*

Tretím neduhom je drastické zmladzovanie starých stromov, pri ktorom sa odstraňuje veľká časť koruny. Týmto spôsobom vznikajú veľké a zbytočné rany, ktoré sa už nezahoja. Sú vstupnou bránou pre patogény, ktoré strom oslabujú. Z hľadiska tvorby úrody je to zásah, ktorý si vyžaduje následnú niekoľkoročnú pozornosť súvisiacu s formovaním novej koruny. Pre niektoré staršie stromy je však takýto zákrok natoľko

silný, že sa s ním nemusia vysporiadať a uhynú. Každý strom je individuálny jedinec a tak treba aj pristupovať k jeho rezu. Vo všeobecnosti však v takýchto prípadoch môžeme odporučiť viac rezov tenších konárov v obvodových častiach koruny a nie rezy motorovou pílou na kostrových vetvách.

Veľmi nevhodný rez kostrových konárov tejto jablone je vstupnou bránou pre organizmy oslabujúce strom. Takéto rany sa už nikdy nezahoja.

Nezľaknite sa, ale rez sa nedá naučiť za jeden rok. Je to učebný proces a podľa reakcie stromu poznáte, ako úspešne ste ho urobili. Ako sa starať o ovocné stromy v súlade s prírodou sa môžete naučiť na kurzoch organizovaných už spomínanými občianskymi združeniami, ktoré sa problematikou starých a krajových odrôd zaoberajú.

Tip 6 Rez ovocného stromu

Správne načasovanie

Možno prvou, častou a správnou otázkou je rezať či nerezať? Rez je zásah, ktorý si rastlina, pokiaľ to vieme posúdiť, neželá. Spôsobuje stres, zvýšený výdaj energie a môže viesť k zhoršeniu zdravotného stavu. Zároveň je to faktor, na ktorý je rastlina pomerne dobre adaptovaná, jednak tým, že ju počas jej života poškodzujú rôzne organizmy, ako aj tým, že vo vysokom veku sa jej samovoľne rozpadajú a následne obnovujú staršie časti koruny. Prevažná väčšina rezov sleduje ľudské záujmy, teda veľkosť, pravidelnosť a kvalitu úrody. Pre strom samotný má význam len zlepšenie zdravotného stavu a predĺženie života. Aj to je však ľudský pohľad na vec. Z hľadiska podpory biodiverzity sú odumreté stromy významným a v človekom zmenenej krajine vzácnym biotopom. Existuje mnoho špecifických postupov rezu ovocných drevín, o ktorých sa dočítate v príslušnej ovocinárskej literatúre. Pred samotným rezom je potrebné zhodnotiť zdravotný stav a vitalitu stromu (množstvo a dĺžka prírastkov, prítomnosť viditeľných chorôb či miera preschnutia koruny).

Rez ovocných drevín sa najčastejšie realizuje v dvoch hlavných obdobiach. Zimný rez v predjarí, najčastejšie v mesiacoch január, február a marec, a letný rez v prvej polovici leta, teda optimálne v mesiacoch máj a jún, no robí sa aj augustový rez. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že rez v predjarí podporuje rast, preto sa využíva pri povýsad-

bovom reze, formovaní a udržiavaní koruny. Významnú úlohu hrá pri zmladzovaní starších stromov, pri ovplyvňovaní množstva a kvality úrody. Letný rez naopak rast oslabuje, pretože sa realizuje v období, kedy rezom odstraňujeme asimilačný aparát rastlín. Využíva sa najmä pre udržanie stromov v menšej výške a pre podporenie diferenciacie kvetných pukov, teda pre zvýšenie úrody. Častejšie sa uplatňuje pri kôstkovinách, pri ktorých sa využívajú aj ďalšie špecifické techniky rezu.

Pri reze veľkých konárov je vhodná kombinácia oboch prístupov, kedy v predjarí zrežeme konár na pahýľ dlhý niekoľko desiatok centimetrov, aby však v dôsledku mrazu nedošlo k poškodeniu hojivého pletiva, do-režeme konár do finálnej podoby, optimálne na vetvový krúžok v čase intenzívneho prúdenia miazgy, kedy sa strom najlepšie vysporiadava s patogénmi.

Za nevhodný spôsob môžeme považovať rez na jeseň, kedy sú rany najdlhšie exponované a nedochádza už k ich hojeniu. Takisto sa neodporúča rezať stromy za dažďa v dôsledku rýchlejšieho rozvoja húb a počas mrazov, ktoré poškodzujú obnažené pletivá.

Citlivé zmladenie koruny starej jablone 'Jonathan' - pred a po reze

Niektoré odrody majú sklon k alternácii (striedaniu plodných a neplodných rokov). Rezom sa dá alternácii predchádzať tak, že sa v predjarí „plodného roku“ zmenší počet kvetných pukov – a tým následne aj plodov. Strom tak nebude v nasledujúcom roku „oddychovať“, ale prinesie opäť úrodu.

Tip 7 Skladovanie ovocia

Stará / nová dobrá pivnica

Ovocie sa má skladovať vo vlhku a tme. Ideálna je podzemná pivnica s podlahou z udupanej hliny. Nikdy tu nemôže byť veľmi sucho, nakoľko hlina slúži ako prirodzený regulátor vlhkosti vzduchu. Ak relatívna vlhkosť vzduchu klesne pod 90 %, začína sa ovocie scvrkávať. V pivnici by malo byť tiež chladno, teplota však nikdy nesmie klesnúť pod 0 °C. Vhodná teplota pre skladovanie je od 3 do 6 °C.

Kto nemá pivnicu v zemi s hlinenou podlahou, môže vzduch v pivnici ľahko zvlhčovať. Rozmiestnenie nádob s vodou alebo rozprašovanie vody je pre ovocie prospešné a umožňuje jeho dlhšie skladovanie.

Uskladnenie ovocia

Tip 8 Ovocie a zelenina v pivnici **Pokiaľ možno oddelene**

Ovocie v pivnici dozrieva – niektoré odrody jabĺk a hrušiek dostávajú tú pravú chuť ešte len skladovaním. Pri tomto procese vzniká plyn etylén, tzv. „hormón dozrievania“. Ak sa zelenina skladuje hneď vedľa ovocia, urýchľuje sa aj jej dozrievanie a to potom vedie k jej rýchlejšiemu starnutiu. Preto by sa ovocie a zelenina mali skladovať oddelene.

Nie vždy sú k dispozícii dve pivnice. Môžete si pomôcť napr. plastovou fóliou: „regál na ovocie“ do nej zabalíte a „hormón dozrievania“ sa tak k zelenine už nedostane.

Zemiaky na uskladnenie

Tip 9 Uskladnenie ovocia

Vitamíny čakajú v pivnici

Vôňa skladovaného ovocia prebúdza chuť na niečo zdravé. Aby sme sa mohli nechať rozmaznávať až do jari, vyberáme pre skladovanie v drevených regáloch len zdravé plody. Dbajte na to, aby zdravé ovocie neprišlo do styku s hnijúcim. Keď plody uložíte jednotlivo a pravidelne odstraňujete zhnité plody v susedstve, ovocie jednoducho dlhšie vydrží. Pozor na moníliovú hnilobu, ktorá sa prejavuje hnedými mäkkými miestami na plodoch, ktoré sa rozširujú až zhnedne celý plod. Na napadnutých miestach potom vytvárajú sústredené kružnice plodníc. Táto hniloba je pre človeka toxická aj po tepelnej úprave. Plody je potrebné vyhodiť a nekonzumovať ani orezané zvyšky.

Pred uskladnením by sa jablká mali dať na jednu noc von schladiť. Hrušky možno takto dočasne uložiť aj dlhšie, napr. v chladnej garáži, až do doby, než sa v pivnici dosiahnu vhodné nízke teploty.

Hnedá hniloba (Monilia laxa)

Tip 10 Skladovanie zeleniny

Chrumkavá koreňová zelenina aj v zime

Koreňová zelenina sa dá skladovať v akejkoľvek chladnej pivnici. V suchej pivnici pomáha piesok: do drevených debničiek naplnených pieskom sa oddelene ukladajú mrkva, paštrnák, koreňový petržlen, červená repa atď. Zelenina by sa nemala dotýkať a mala by sa pieskom zakrývať po vrstvách. Veľmi suchý piesok je dobré trochu zvlhčiť. Zemiaky uskladňujeme voľne nasýpané v debničkách.

Koreňová zelenina „sa bojí“ vody. Pred skladovaním ju preto neumývame, inak môže zhníť. Okrem toho ju prihrnutá hlina chráni pred vysychaním.

Koreňová zelenina uskladnená v piesku

Tip 11 Skladovanie zeleniny

Čas kapusty a cibule

Kapusta (biela i červená) neznáša prílišnú vlhkosť. Mala by sa vykopať s koreňom a potom skladovať v drevených regáloch alebo tiež zavesená za koreň dolu hlavou. Cibuľa a cesnak by sa mali skladovať v chlade, ale na suchom a vetranom mieste – najlepšie na povale.

Cibuľu zberajte za slnečného počasia. Zväzujte vždy šesť až desať kusov k sebe zvädnutou vňaťou. Sušte a skladujte ju zavesenú.

Cibuľa vo zväzku zavesená na prezimovanie

Tip 12 Paradajky

Červené rajske ovocie

Pýchou všetkých majiteľov záhrad sú paradajky. Chuťovo je medzi vlastnoručne vypestovanými a v obchode kúpenými plodmi obrovský rozdiel, pretože vlastné paradajky sa zberajú až vtedy, keď sú tmavočervené a úplne zrelé. Paradajkám vyhovuje chránené slnečné stanovište. Potrebujú dostatočnú zálievku. Zalievajú sa len ku koreňom, listy by mali zostať pokiaľ možno suché.

Pozdĺž južných múrov sa dá aj v klimaticky nepriaznivých oblastiach dosiahnuť pozoruhodná úroda.

Tip 13 Paradajky

Udržať ich zdravé

Paradajkám vyhovujú zakryté korene. Mulčovanie zabraňuje vysychaniu pôdy a rastliny nemôžu byť tak ľahko napadnuté hnedou škvrnitosťou (= alternáriovou škvrnitosťou, ktorú spôsobuje huba *Alternaria solani*). Tiež pravidelné zalievanie odvarom z prasličky roľnej predchádza najrôznejším hubovitým chorobám. Na hnojenie je najlepšie používať zrelý kompost alebo žihľavový zákvas - 10x zriedený (pozri tiež tip 64).

Čím skôr začneme paradajky zalievať odvarom z prasličky roľnej, tým budú silnejšie. Už malé rastliny preto zalievajte odvarom raz týždenne (pozri aj tip 65 a tip 66).

Paradajky s mulčom

Tip 14 Zakrytie paradajok

Miniskleník

Paradajky pochádzajú zo slnečného Mexika; v chladnom európskom jesennom čase sú vďačné za každé „ohriatie“. Zakrytie paradajok ochráni rastliny na voľnom priestranstve pred vlhkosťou, a tým aj pred chorobami. Aby aj posledné paradajky na jeseň dozreli a začervenali sa, prikryjeme ich priehľadnou, priestrannou plastovou fóliou, ktorú dole voľne priviažeme. Takto možno paradajky zakryť ako na záhrade, tak aj na balkóne.

V teplých jesenných dňoch dávajte pozor, aby sa pod fóliou nehromadilo teplo. Zabráňte tomu tak, že miniskleník raz za čas vyvetráte.

Tip 15 Čerstvá zelenina

Zavčas vysiatá a dozretá na slnku

Paradajky, uhorky, baklažány, cukety a tekvice potrebujú teplo, pretože pôvodne pochádzajú z južných krajín. Pokiaľ sa táto zelenina predpestováva (pozri tip 16), môže sa zberať skôr a dozrieť aj v chladných klimatických oblastiach. Výsevný substrát si ľahko pripravíme sami: zmiešame rovnaký podiel kompostu, piesku a zeminy.

Namiesto normálnej záhradnej zeminy môžeme použiť hodnotnú zem z krtincov! Neobsahuje žiadne choroboplodné zárodky a semenka burín.

Predpestované priesady paradajok

Tip 16 Výsevné hrantíky

Tropické podnebie v malom

Mladé rastlinky potrebujú teplo a vlhko. Preto sa sadbový hrantík po vysiatí prikryva sklenenou doskou alebo fóliou, kým mladé rastlinky nezačnú klíčiť. Zem udržiajte rovnomerne vlhkú. Príležitostné krátke vetranie zabraňuje napadnutiu plesňou. Rastlinám sa najlepšie darí na svetlom stanovišti pri izbovej teplote. Po ľadových mužoch v polovici mája sa predpestované rastliny môžu presadiť von.

Odporúčame presadené mladé rastlinky v prvých dňoch po presadení chrániť pred chladom a silným slnečným žiarením, napr. pomocou tieniacich rohoží.

Tip 17 Vyvýšený záhon

Zeleninový záhon, ktorý šetrí chrbát

Ak je ohýbanie ťažké, vyvýšený záhon dokáže posunúť zeleninovú záhradku do ľahko dostupnej výšky. Aj rastliny sa tam cítia príjemne.

Vyvýšený záhon je možné olemovať rôznymi materiálmi: kameňmi, latami a doskami, poľenami (približne 8 cm v priemere) alebo hranolmi. Používajte len neošetrované drevo – najlepšie smrekovcové!

Vyvýšený záhon z výpletu v tvare kľúčovej dierky

Tip 18 Vyvýšený záhon

Výstavba do výšky

Vyvýšený záhon môže byť ľubovoľne dlhý, ale šírka by nemala presiahnuť 1,5 m, aby ste si pri práci na ňom nepreťažovali chrbát. Výška záhonu sa riadi podľa výšky postavy; obvykle stačí 70 až 80 cm. Najprv odkopeme pôdu do hĺbky asi 25 cm. Na dno príde asi 40 cm vrstva zo silnejších konárov, potom ostatných tenších vetiev, trávnej mačiny a/alebo hnoja a na to hrubý kompost. Vrchnú vrstvu tvorí zmes z jemného kompostu a záhradnej zeminy.

Počítajte s tým, že pôda ročne klesne asi o 10 cm. Preto je potrebné pôdu na jar doplniť záhradnou zeminou a kompostom. Tieto druhy záhonov presychajú hlavne v letnom období, treba preto pamätať na zavlažovanie.

Tip 19 Parenisko

Teplo je ten zázrak

Na konci zimy je na rastliny vonku ešte príliš chladno. Stará metóda, ako dodať rastlinám teplo v tomto ročnom období, je použitie pareniska. Čerstvý, pariaci sa konský hnoj slúži v pareniskách ako kúrenie. Parenisko možno sprevádzkovať už v polovici februára. Môžeme doň vysievať alebo vysádzať kaleráby, reďkovky a reďkvi alebo tiež letničky.

Ak je to možné, vykopte zeminu v parenisku do hĺbky asi 40 až 60 cm už na jeseň – zmrznutá pôda sa totiž ťažko obrába.

Tip 20 Parenisko

s „vykurovaním“

Do výkopu pareniska sa postupne vrství čerstvý konský hnoj, ktorý sa intenzívne udupáva. Jeho celková vrstva je asi 30 cm. Naň príde 20 cm dobrej záhradnej zeminy (príp. premiešanej s kompostom). Ďalší „vonkajší obal“ zo slamy alebo lístia pôsobí ako tepelná izolácia. Parenisko si ľahko vyrobíte sami z dreva a starých okien. Okna sklonené šikmo k juhu zachytávajú viac slnečnej energie.

Počas slnečných dní na konci zimy sa v parenisku môže hromadiť teplo. Preto ak svieti slnko, vetrajte! A večer nezabudnite okná opäť zavrieť, pretože môže mrznúť.

Tip 21 Zimná zelenina

Niektoré druhy zeleniny prvé mrazy neohrozia. Kel kučeravý, ružičkový, neskoré odrody kapusty a póru, petržlen, ako aj šalát polníček (Valeriánka) a špenát sa môžu zberať až do decembra. Ružičkový kel chutí najlepšie až po prvých silnejších mrazoch. Tieto čerstvé zdroje vitamínov môžu obohatiť náš jedálny lístok aj v zime.

Valeriánka a špenát sa vysievajú od augusta do októbra. Ideálne zaplňujú medzery na zozbieraných záhonoch a zároveň slúžia ako zimná zelenina a zelené hnojenie.

Zeler stopkatý nazbieraný v zime

Tip 22 Bylinky na zimu **čerstvé z okenného parapetu**

Aby ste mali v zime poruke čerstvé zelené korenie, môžete na jeseň vybrať petržlen, pažitku a tiež cibulky poschodovej cibule (*Allium cepa* var. *proliferum*) a zasadiť ich do kvetináča. Ten postavte na chladný parapet, ktorý sa vďaka tomu premení na malú bylinkovú záhradu.

Pažitke sa bude na parapete dariť, keď jej predtým nasimulujete krátku zimu. Buď ju pred nasadením do kvetináča nechajte vonku premrznúť, alebo ju krátko „zazimujte“ v mrazničke tak, že koreňový bal úplne premrzne.

Pažitka v kvetináči

Tip 23 Zelené hnojenie **Jesenná kultúra pre pôdu**

Doprajte vašej pôde zaslúžený odpočinok! Skutočný prísun živín jej dodajú špeciálne zelené rastliny, ktoré pôdu a život v nej opäť rozprúdia. Pôsobia ako ochranný plášť a ich korene pôdu nakypria a prevzdušnia. Ihneď po zbere úrody zeleniny nasleduje pôdna terapia facéliou vratičolistou (*Phacelia tanacetifolia*), ďatelinou purpurovou (*Trifolium incarnatum*) či egyptskou (*Trifolium alexandrinum*) alebo horčicou bielou (*Sinapis alba*). Zelená zimná pokrývka sa nasledujúcu jar zapracuje do pôdy.

I v teplom ročnom období sa každá pozberová plocha môže tešiť z nejakej pôdnej kultúry. Zelené hnojenie aksamietnicou rozložitou (*Tagetes patula*), nechtíkom lekárskeym (*Calendula officinalis*) a kapucínkou väčšou (*Tropaeolum majus*) je pôsobivé aj opticky.

Facélia, ďatelina egyptská či horčica sú navyše výborné medonosné rastliny, ktorými potešíte každého včelára.

Facélia vratičolistá

Tip 24 Mulčovanie

Šetrné zakrytie zeme

Rastliny neradi vyrastajú z holej pôdy. Zem potrebuje ochranu a vždy je vďačná za mulčovaciu vrstvu z posekanej trávy, lístia, sena alebo slamy. Pôda ostáva pekne vlhká a nie je tak intenzívne vystavená svetlu a poveternostným vplyvom. Taktiež pôdne organizmy sú vďaka tomu zásobované organickou výživou, ktorú neskôr odovzdajú rastlinám formou živín.

Bylinky ako harmanček pravý (*Matricaria recutita*), oregano / pama-jorán obyčajný (*Origanum vulgare*), kostihoj (*Symphytum*), prhľava (*Urtica*) a špenát (*Spinacia*) sa výborne hodia na mulčovanie.

Ideálnym mulčovacím materiálom je však slama, z ktorej sa na rozdiel od sena a posekanej trávy nedostanú do pôdy semená tráv a burín.

Záhon zamulčovaný slamou

Tip 25 Zmiešaná kultúra

Všadeprítomné zdravie

V záhrade s pestrou zmiešanou kultúrou sa väčší nedostatok živín v zásede vôbec nevyskytuje – a menšie nedostatky sa tolerujú. Mokré leto môže „ochladiť“ i vašu záhradu, rok na to však môže byť úroda o to krajšia. Mnohé rastliny sa vzájomne podporujú, takže napr. cesnak a nechtík lekársky (*Calendula officinalis*) dodávajú susedným rastlinám v zeleninovom záhone i pôde nové sily. Levanduľa zasa chráni susedné ruže pred napadnutím voškami.

Tajomstvo spočíva v rozmanitých kombináciách rastlín, ktoré znemožňujú voškám, aby sa rýchlo dostali ku svojmu cieľu a premnožili sa. Zároveň sa na mieste objavujú užitočné živočíchy v dostatočnom počte.

Zmiešaná kultúra zamulčovaná slamou

Tip 26 Zmiešaná kultúra

Užitočný chaos

Zelenina, bylinky a divorastúce trvalky sa vedome kombinujú a vytvárajú tak prestrú mozaiku. Rôzne rastliny sa vzájomne chránia pred škodcami a chorobami, prípadne sa môžu podporovať v raste. Známa je zmiešaná kultúra cibule a mrkvy, ktorá odpudzuje kvetárku cibulovú (*Delia antiqua*) a vŕtavku mrkvovú (*Psila rosae*), čo je dobré pre rastliny, zvieratá a v konečnom dôsledku i pre človeka.

Vyskúšajte kombináciu šalátu vedľa byliniek a red'kvičky, ktorá pôsobí proti skočke repkovej (*Psylliodes chrysocephala*). Aksamietnice (*Tagetes* sp.) odháňajú škodlivé hád'atky v zemi.

Kvitnúca aksamietnica

Tip 27 Osevný postup

Na každú zeleninu jeden rok

Medzi rôznymi druhmi zeleniny môžu byť nároky na živiny diametrálne odlišné. Existujú „žrúti živín“, tak isto ako existujú druhy, ktoré dokážu živiny pôde dodávať. Aby sa pôda príliš nevysilila, zvyknú sa pestovať v tom istom záhone v jednom roku plodiny s veľkou spotrebou živín (paradajky, kapusta, brokolica, cuketa, tekvica), v nasledujúcom roku so strednou spotrebou (cibuľa, šalát, reďkvička, špenát, mrkva) a tretím rokom s malou spotrebou (fazuľa, hrášok).

Vo štvrtom roku doprajeme záhonu zaslúžený odpočinok! Zelené hnojenie napomôže zotaveniu pôdy (pozri tiež tip 23).

Osevný postup v praxi

Tip 28 Bylinka v záhrade

Krása, vôňa a liek

Bylinky – liečia, voňajú, sú krásne na pohľad a vábia veľké množstvo užitočného hmyzu. Mnohé z nich sú skutočne deti slnka: milujú na živiny chudobnú, málo vlhkú pôdu a veľa slnka a tepla – viac nepotrebujú. Bylinkám sa darí na južnej strane steny domu, na suchej stenke alebo v skalke. Ak je v záhrade dosť priestoru oplatí sa vybudovať bylinkovú špirálu, ktorá ponúka priestor bylinkám s rôznymi nárokmi na svetlo i vlahu. Bylinky nás odmenia aromatickými listami, krásnymi kvetmi alebo aromatickými semenami. Aby bylinky nechýbali pri žiadnom jedle, je dobré mať bylinkový záhon v blízkosti kuchyne.

Bylinková špirála

Tip 29 Bylinky i v zime

V lete uskladnené na zimu

Dary leta sú väčšinou tak hojné, že je možné nimi zásobovať kuchyňu i v zime. Sušenie je najstaršia a taktiež najjednoduchšia metóda, ako uchovávať bylinky. Pokiaľ sušenie prebieha rýchlo, zostávajú zachované všetky cenné účinné a aromatické látky. Najlepšie sa bylinky sušia v teplej, vzdušnej a zatienenej miestnosti, zviazané vo zväzku a zavesené. Dajú sa tiež usušiť na plechu alebo sieti.

Bylinková soľ: bylinky nasekajte, zmiešajte so soľou v pomere 4:1 a uložte do skleneného pohára, ktorý dobre uzavrite.

Sušenie bylín

*„Vnímajme prírodnú záhradu všetkými zmyslami
– deň čo deň, rok čo rok.“*

Prírodné záhrady

Tip 30 Divorastúce ruže *pre človeka a živočíchov*

Divorastúce ruže sú opäť „in“. Stále viac majiteľov záhrad sa vracia k pôvodným odrodám ruží. Sú totiž robustné a výborne sa prispôbia stanovištu. Na rozdiel od vyšľachtených odrôd nevyžadujú žiadnu starostlivosť. Nie je u nich nutný rez ani zimná ochrana pred mrazom a sú úplne spokojné na výslnnom stanovišti. Okrem toho sú veľmi cenné pre živočíchy a hmyz. Ich jednoduché kvety a plody (šípky) sú vítanou potravou pre našich zvieracích obyvateľov záhrad.

Divorastúca ruža poskytuje rozmanité možnosti usporiadania v záhrade. Vysadená ako solitér (tzn. samostatne stojaca), v skupinkách alebo ako súčasť živého plotu, je po celý rok pastvou pre oči..

Kvet divokej ruže

Tip 31 Zdravé šípký

Všadeprítomné zdravie

Plody divorastúcej ruže sú šípký, ktoré sú mimoriadne cenné vďaka vysokému obsahu vitamínu C (125 g šípok zaistí 15-násobok dennej potreby vitamínu C). Tieto plody obsahujú karotenoidy, ovocné kyseliny, minerálne látky a pektín. Jadierka obsahujú vanilín.

Pokiaľ šípký nazbierate po prvom mraze, dokážete dreň ľahšie oddeliť od šupky. Plody môžete spracovať na marmelády, omáčky, likéry atď.

Šípký (spolu s ďalšími divorastúcimi bobuľovými kríkmi, ako napr. vtáčí zob) sú významným zdrojom potravy pre prezimujúce vtáctvo.

Tip 32 Jarné kvetiny

Prvé farebné chumáčiky po zimnom spánku

Na jar nás zo všetkých záhrad zdravia svojimi žiarivými farbami snežienky (*Galanthus*), šafrány (*Crocus*), tulipány (*Tulipa*), narcisy (*Narcissus*) a mnoho iných cibuľovín. Aby sa tieto farebné poslovia jari dobre uplatnili, pestujú sa v skupinách, pretože ani v prírode nerastú tieto rastliny osamote.

V jarnej záhrade nie je nič krajšie než samorastlé cibuľoviny, ktoré sa rozšírili v trávniku. V prírode prirodzene sa vyskytujúca snežienka jarná (*Galanthus nivalis*) a šafrany sú zákonom chránené druhy, a preto je nežiaduce ich vykopávať a presádzať do záhrad!

Šafrán v pozadí so snežienkou

Tip 33 Cibuľoviny

Koncentrácia sily v cibuli

Aby pestrí poslovia jari mohli v novom roku rozvinúť bohatosť svojich kvetov, potrebujú živiny a trocha času k doplneniu svojich zásob. Preto sa cibuľoviny v prírodnej záhrade po odkvitnutí hnoja kompostom. Pokiaľ sa semenníky väčšiny cibuľovín po odkvitnutí odrežú, môže rastlina lepšie načerpať energiu pre nádherné kvety v budúcej sezóne, nakoľko nespotrebuje živiny na tvorbu plodov.

Listy jarých kvetov sú pre cibule dôležitou zásobárňou živín – preto by ste ich nemali odrezávať.

Rozkvitnutý šafran

Tip 34 Cibuľoviny

Správny čas k výsadbe

Keď sa ohlásí jeseň, je čas začať myslieť na poslov jari. Cibule jarých cibuľovín sa môžu sadiť do zeme od augusta. Výnimku, samozrejme, tvoria jesenné cibuľoviny ako šafran pravý (*Crocus sativus*) a jesienka obyčajná (*Colchicum autumnale*), ktoré je potrebné sadiť už v júli. Cibuľoviny sa najlepšie cítia v kyprej, priepustnej pôde. Vo vlhkej, ťažkej zemine ľahko hhnijú.

Základné pravidlo pre výsadbu znie: cibulky sa sadia do hĺbky zodpovedajúcej dvojnásobku ich priemeru.

Lúka s jesienkami

Tip 35 Miestnosť pre prezimovanie kontajnerových rastlín

Väčšina rastlín pestovaných v nádobách pochádza z oblasti Stredomoria. Naša zima je pre ne príliš studená. Najlepším miestom pre prezimovanie týchto rastlín je svetlá chladná, nevykurovaná miestnosť. Ideálna teplota by sa mala pohybovať od 8°C do 15°C. V chladnom zimovišti rastliny potrebujú len veľmi málo vody. Správny čas na zálievku je vtedy, keď je koreňový bal skutočne suchý (vyskúšajte prstom).

S presádzaním počkajte až do budúcej jari. Po zimnom spánku rastliny potrebujú čerstvú zeminu bohatú na živiny.

Tip 36 Kvetinová lúka

Pestrofarebná nádhera pre každú záhradu

Vo voľnej prírode sme nadšení z pestrofarebných a bujne kvitnúcich lúk. Nie je to ako sen, ležať za horúceho letného dňa na rozkvitnutej lúke a užívať si nádheru jej pestrých farieb? Ich rozmanitosť je neprekonateľná, pretože kvetinová lúka sa skladá priemerne z 25 (v najbohatších lúčnych spoločenstvách aj viac ako 100) rôznych druhov rastlín. Oproti tomu je ozdobný trávnik tvorený len asi z piatich druhov tráv. Okrem toho žiadny iný „prvok prírodnej záhrady“ neláka toľko užitočného hmyzu a drobných živočíchov ako práve kvetinová lúka.

I v malej záhrade by ste mali pre kvetinovú lúku rezervovať slnečné miesto, pretože je dôležitou súčasťou prírodnej záhrady.

Tip 37 Veľa úžitku a málo práce

Kosačka na trávu môže odpočívať. Kvetinové lúky sa musia kosiť len raz, maximálne dvakrát ročne. Najlepšie ručnou kosou v júli a septembri, kedy sa už všetky kvetiny vysemenili. V budúcom roku sa potom tento kvetinový raj rozžiari nanovo. Lúky okrem toho šetria majiteľovi peniaze – nemusia hnojiť a používať herbicídy.

Keď lúku nekosíte naraz, ale postupne a posekanú hmotu necháte deň ležať, majú užitočné živočíchy šancu stiahnuť sa do nepokosenej časti.

Tip 38 Lúka plná kvetín *Ľahké založenie*

Založiť si v záhrade kúsok kvetinovej lúky je ľahké. Optimálna doba je v apríli až máji alebo v septembri až v októbri. Iba osivo z domácich druhov rastlín zaručuje dlhoročnú nádheru kvetov. Osivo sa vysieva rovnomerne na vhodne zrovnanú plochu a ľahko sa pritlačí. Premena existujúceho trávniku na kvetinovú lúku sa môže realizovať tak, že sa trávnatý povrch naruší intenzívnou a hlbokou vertikutáciou (prevzdušnením, tzn. odstránením plsti (stariny) z trávniku). Potom môžete zasívať kvetinovú lúčnu zmes. Trávy sú však silní konkurenti a kľúčiace semená majú malé šance úspešne vyrásť, preto sa ako efektívnejšia metóda odporúča dosádzanie už odrastených rastlín.

Jemné osivo sa lepšie vysieva aj lepšie klíči, keď sa premieša s pieskom.

Tip 39 Čím staršia, tým krajšia

Každoročne Vás lúka prekvapí svojím novým kvetinovým kabátom. Zloženie druhov sa časom prispôsobí svojmu stanovištu, takže nakoniec budete mať svoju jedinečnú kvetinovú lúku. Spoločenstvo rastlín sa vyvíja pomaly. Niektoré rastliny sa stratia, iné sa rozmnožia z okolia – a s nimi i mnoho druhov hmyzu a mikroorganizmov.

Malé ostrovčeky lúčnych kvetov v trávniku pútajú pozornosť a pôsobia ako prírodná oáza. Pokiaľ sa v ich okolí nekosí, môže sa z nich vyvinúť kvetinová lúka.

Tip 40 Iný kvetináč Raj na okennom parapete

Pre „trochu iný“ kvetináč môžete zvoliť atraktívne domáce plané rastliny. Na parapete sa postarajú o pestrú rozmanitosť a prilákajú mnoho motýľov. Tieto plané rastliny dokážu hladovať. Aby mohli rozkvitnúť do krásy, vyžadujú málo zeminy a len málo vody. Sú vhodné práve pre tých, ktorí nemajú veľa času, aby sa o rastliny starali.

Pyštek obyčajný (*Linaria vulgaris*), ihlica plazivá (*Ononis repens*), rozchodník (*Sedum*), mydlíca bazalkovitá (*Saponaria ocymoides*), zvonček jemný (*Campanula gentilis*) a rôzne druhy cesnaku ozdobia i bez veľkej starostlivosti každý parapet alebo balkón.

Tip 41 Kvetináče na zjedenie

Všetko na dosah ruky

Kto rád príležitostne maškrtí čerstvé jahodové plody alebo bylinky, môže do svojho kvetináča zasadiť zeleninu a bobuľoviny. Pre túto zeleninovú minizáhradku sa hodí mnoho známych druhov zeleniny a bobuľového ovocia, ako napr. paradajky (kokteilové, čerešňové,...), šalát, popínava fazuľa, hrach, tekvica, miniuhorky, jahody, čučoriedky a všetky kuchynské bylinky.

Jednou z najkrajších rastlín do kvetináča je kapucínka väčšia (*Tropaeolum majus*). Je nielen krásna na pohľad, ale výborne chutí i v šaláte. Kvety sa hodia ako exkluzívna dekorácia na stôl a jej semená – naložené v kyslom náleve – slúžia ako chutná náhrada kapary.

Rozkvitnutá kapucínka

Tip 42 Trvalky

Pestrá rozmanitosť

Trvalkový záhon ponúka po celý rok rozmanitý, zaujímavý a pekný pohľad: od prvých jarných kvetín ako kamzičník (*Doronicum*) a bleduľa jarná (*Leucojum vernum*) cez nádherné letné trvalky ako echinacea purpurová (*Echinacea purpurea*) a ostrôžka (*Consolida*) až po posledné kvety astier (*Aster*) pred mrazmi. A v zime, keď všetko pokryje inovať, vyzerá trvalkový záhon ako z rozprávky.

Uschnuté trvalky sú dôležitým miestom pre prezimovanie užitočného hmyzu. Preto trvalkové záhony ostrihajte a upratujte najskôr na konci zimy.

Kvety echinacey

Tip 43 Trvalkové záhony

Každá trvalka má svoje miesto

Pri zakladaní trvalkového záhonu nejde len o hru s farbami, predovšetkým je potrebné brať ohľad na základné nároky rastlín. Každá

rastlina má svoje obľúbené stanovište – a len tam sa rozvinie do zdravej, krásnej trvalky. Slnko alebo tieň, sucho alebo vlhko, ľahká alebo ťažká pôda – to sú faktory, na základe ktorých sa rastliny vysádzajú. Dbajte na to, aby ste obdobie kvitnutia trvaliek časovo rozložili. Po celý rok tak bude stále niečo priebežne kvitnúť. Pri plánovaní záhonov je potrebné vziať do úvahy neskoršiu výšku trvaliek – nižšie sa vysádzajú pred vyššie, aby bolo na všetky dobre vidieť a aby mali všetky dostatok svetla.

Trvalkový záhon

Tip 44 Suchá stienka

Rozmanitý životný priestor

Snáď žiadna iná stavba v záhrade nezahŕňa v sebe zároveň funkčné, estetické aj ekologické prvky tak ako suchá stienka. Vo vinárskych oblastiach sa po stáročia používala ako prostriedok k zabezpečeniu svahu. Okrem toho slúži ako úkryt pre stále vzácnejšie živočíchy, ako sú jašterice a rôzne druhy hmyzu.

Suchá stienka sa nehodí iba k zabezpečeniu svahu. V prírodnej záhrade je taktiež dôležitým dekoratívnym prvkom a môže napr. lemovať miesto na posedenie alebo oddeľovať terasu od zvyšku záhrady.

Suchý múrik

Tip 45 Suchá stienka z kameňov z okolia

Suchá stienka najlepšie zapadne do krajiny, keď sa na jej stavbu použijú kamene z okolia. Pri stavbe suchej stienky sa nepoužíva betón. Pri vrstvení kameňov z okolia je nutné, aby sa kamene ukladali do najstabilnejšej polohy, teda nie nastojato, ale na väzbu. Kameň navrchu pokrýva škáru medzi dvoma kameňmi pod ním. Dôležité je, aby stienka ustupovala v uhle 10° až 15°.

Stienka sa osádza už v priebehu stavby. Na meter štvorcový sa použijú asi tri až štyri suchomilné rastliny. Ale aj tie potrebujú trochu vody: puklinami a medzerami by sa malo vždy ku koreňom troška dažďovej vody dostať.

Tip 46 Príroda v záhrade Záhrada pre človeka a prírodu

Prírodná záhrada spĺňa požiadavky na priestor pre bývanie a voľný čas. Ohromuje krásou divoko rastúcich rastlín a voľne žijúcich živočíchov a zároveň poskytuje potravu miestnym živočíchom v každom ročnom období. Prvky prírodnej záhrady sa harmonicky začleňujú do podoby záhrady – i v malej záhradke sa pre ne nájde dostatok miesta.

Hmyzí hotel, zhotovený z drevenej konštrukcie vyplnenej prevrátanými drevenými klátkmi, malými zväzkami slamy a dutými stonkami, poskytuje obytný priestor užitočnému hmyzu i v tej najmenej predzáhradke.

Hmyzí hotel

Tip 47 Prírodné prvky

Prirodzene stvárnené záhrady

Záhrady vytvárajú životný priestor pre živočíchy a rastliny. Až viacero „spolubývajúcich“ živočíchov v nej tvorí ten správny život. Rýchlo osídľujú malé lúčne ostrovčeky s divorastúcimi kvetmi a pestro kvitnúce živé ploty. Vlhký biotop priláka vodných živočíchov a hromada kompostu uzatvára prirodzený kolobeh. Starnúce kmene stromov, kopy vetiev, lístia a hromady kameňov dopĺňujú ponuku bývania pre zvieracích pomocníkov.

V žiadnej záhrade by nemal chýbať „kúsok divočiny“, aby sa do nej mohli nerušene stiahnuť všetci obyvatelia záhrady. Svoju vďaka potom prejavia tým, že držia škodcov na uzde.

Domáce jazierko

Tip 48 Domáce druhy rastlín

Dokážu viac

Prírodná záhrada – záhrada pre človeka a prírodu. V dnešnej intenzívne využívanej kultúrnej krajine už mnoho tunajších živočíchov a rastlín nenachádza vhodné podmienky pre svoj život. Poskytnúť prírode miesto vo vlastnej záhrade je dôležitým príspevkom k ochrane prírody. Správnym krokom v tomto smere je už to, keď nahradíme exotickú rastlinu rastlinou domáceho pôvodu.

Domáca borievka obyčajná (*Juniperus communis*) poskytuje obživu asi 43 druhom vtáctva. Naproti tomu borievka čínska (*Juniperus chinensis*), ktorú nájdeme vo väčšine záhrad, uživi iba jeden jediný druh, a to čavku žltozobú (*Pyrrhocorax graculus*). Navyše borievka čínska (*Juniperus chinensis*) a borievka netatová (*Juniperus sabina*) sú hlavnými medzihostiteľmi choroby - hrdza hrušková (*Gymnosporangium sabinae*), ktorá, ako už názov indikuje, napáda listy hrušky.

Borievka obyčajná – konárik s plodmi

Tip 49 Mnohotvárnosť namiesto jednotvárnosti

Kombinovanie, striedanie, skladanie

Záhrada, v ktorej sa darí rôznym rastlinám domáceho pôvodu, ponúka po celý rok potravu a úkryt veľkému počtu živočíchov. Baza čierna (*Sambucus nigra*) uživí asi 62 druhov vtáctva – ale iba v lete. Naproti tomu jarabina (*Sorbus*) poskytuje potravu 63 druhom vtáctva práve v zime. Aj hloh (*Crataegus*) zásobuje potravou a navyše poskytuje ideálne miesto k hniezdeniu. Divá ruža zasa vábi mnoho hmyzu, na ktorý sú odkázaní vtáci pri odchove svojich mláďat.

Až pestrá rozmanitosť v záhrade, ako napr. živý plot vysadený z rôznych divých kríkov, vytvára pred domom prírodný raj.

Prírodný plot

Tip 50 Živý plot z divých kríkov

Pestrá mnohotvárnosť

Živý plot skombinovaný z rôznych druhov kríkov nám robí radosť po celý rok rozmanitosťou svojich kvetov, plodov a na jeseň i pestrými farbami. Vzorom pre živý plot z kríkov by mala byť príroda.

Takýto živý plot ponúka úkryt a obživu mnohým druhom hmyzu a vtákov. Kríky však nesmú byť vysadené príliš natesno. Mohutne rastúce dreviny by sa mali vysádzať v rade na vzdialenosť 1 až 1,5 m. Pri tesnejšom vysádzaní kríky odspodu očividne strácajú listy pre nedostatok svetla.

Dvojradowé živé ploty (keď sa kríky vysádzajú „cik-cak“) vyzerajú opticky lepšie a ich ekologický účinok je ešte väčší.

Jesenný aspekt plotu z rôznych kríkov

Tip 51 Raj pre deti

Deti nepotrebujú veľa, aby popustili uzdu svojej fantázii. Keď má záhrada rôzne zákutia, ktoré môžu občas zostať i neupratané, získavajú tak deti rozmanité priestory na hranie. Keď ste strom na lezenie vysadili iba teraz, môže ho zatiaľ nahradiť ležiaci kmeň starého stromu. Riedka húština a kopa hlíny dávajú priestor pre malé tajomstvá, pár premiestniteľných kameňov, vetvy alebo aj trošku piesku (kremičitý piesok sa tak ľahko nezhutní) – to všetko deťom na hranie stačí.

O priestoroch pre detské hry by ste mali uvažovať už pri plánovaní záhrady, aby sa v nej deti mohli vyšantiť bez toho, aby im lopta spadla do šalátu alebo do ruží.

Tip 52 Tunel a domček z vrbových vetiev *špeciálne pre deti*

Tunel alebo domček z vrbových vetiev je skvelou alternatívou k domčeku na strome, vyžaduje si však dostatok miesta a trošku údržby. Dlhé vrbové prúty sa zapichávajú veľmi tesne vedľa seba do zeme a vzájomne sa prepletú a zviažu dohromady. Pokiaľ sa dostatočne zalievajú, rýchlo vyrašia a ďalej sa prepletávajú. Čoskoro tak vznikne prírodné dielo.

Vrbové vetvy sa môžu čiastočne nahradiť vetvami liesky. Tie síce rastú pomalšie, ale zase potrebujú menej vody.

Vrbový domček

Tip 53 Stavba domu v záhrade

Hlavne opatrne

Záhrada so stromami, kríkmi, kvetinami a zeminou je niečo, čo vznikalo desaťročia. Preto je pri výstavbe domu nutná mimoriadna opatrnosť pri zaobchádzaní s tým, čo už na záhrade je. Predovšetkým staré dreviny (stromy) sú veľmi cenné a mali by byť, pokiaľ je to možné, zachované. Pred začiatkom stavebných prác sa z celej plochy staveniska (nie iba zo stavebnej jamy) zhrnie vrchná vrstva pôdy (vrstva humusu) a uloží sa oddelene od zeminy z podložia, a to na hromady do výšky max. 1,5 m.

Zvlášť dobre sa osvedčilo vysiatie týchto hromád plodinami na zelené hnojenie, napr. facéliou a horčicou (viď tip 23).

Tip 54 Stavba domu a pôda

Na zhutnenej pôde už nič nevyrastie

Ťažké stavebné stroje pôdu zhutnia. Do akej miery, to sa dá ľahko zistiť rýľom. Zemina v hĺbke asi 50 cm by mala mať drobné hrudky – pokiaľ je stlačená ako doska, mali by ste s tým niečo robiť. Skôr ako sa bude po stavebných prácach opäť naväzovať vrchná vrstva pôdy, malo by sa odstrániť akékoľvek zhutnenie. Podložie sa môže nakypriť bagrovou lyžicou alebo pôdnou frérou (je možné si ju zapožičať v špecializovanom obchode).

Pôdny prieskum nám dá presné informácie o vlastnostiach pôdy. Podľa potreby sa pôda môže premiešať s pieskom alebo obohatiť kompostom.

Tip 55 Pôžitok z kúpania

Medzi kvetmi lekien

Prírodná voda lichterí pleti: jazierko na kúpanie v záhrade je to pravé, keď sa chceme potešiť kúpaním v prírodnej vode. Okrem toho jazierko poskytuje všetkým živočíchom v záhrade životný priestor a zdroj vody. Chlórovaná voda v bazéne sa oproti tomu stáva pre živočíchy smrteľnou pascou. Jazierko v záhrade je celoročnou atrakciou – v lete ako pestré more kvetov a v zime ako ľadová kulisa z trstiny pokrytej inovaťou.

Vysadená plytkovodná zóna by mala byť počas poludňajšieho slnka v tieni. Rastliny s plávajúcimi listami, ako napr. leknó biele (*Nymphaea alba*), červenavec plávajúci (*Potamogeton natans*), leknovec štítnatý (*Nymphoides peltata*) alebo žaburinka (*Lemna*), pomáhajú zatieniť vodnú hladinu.

Jazierko s leknom

Tip 56 Jazierka pre pôžitkárov

Správne založené jazierko dáva viac času užívať si

Už pri výstavbe jazierka sa rozhoduje o tom, či bude neskôr dobre fungovať. Keď bude jazierko správne založené, ušetrí sa tým veľká časť neskorších údržbových prác. Je potrebné zabrániť tomu, aby sa do jazierka dostali živiny zvonku, napr. s naplavenou dažďovou vodou. Riešením je priekopa okolo jazierka vyplnená štrkom a stabilný okraj brehu.

Breh jazierka pomôže spevniť lišta z dreva alebo plastu. Lišta sa zabuduje pozdĺž pobrežnej línie tak, aby vyčnievala nad zem, pričom sa priskrutkuje na drevené kolíky. Jazierková fólia sa pretiahne cez okrajovú lištu, a tým sa breh utesní. Na ňu sa potom nanesie vrstva štrku.

Prezentácia domáceho jazierka

Tip 57 Vodné rastliny

Krásne a dôležité

Krása a funkčnosť v jednom: tvár každého jazierka je charakterizovaná nádherou jeho rastlín. Vodné rastliny však musia plniť okrem estetickej aj ďalšie rovnako dôležité funkcie: vyrábajú kyslík a priebežne z vody odoberajú živiny. To umožňuje živočíchom život v jazierku a obmedzuje rast vodných rias. Najúčinnnejšie sú nenápadné vodné rastliny.

Do novozaloženého jazierka by malo byť vysadených asi 3 – 5 rastlín na m². Z toho by mala byť najmenej tretina vodných rastlín bez plávajúcich listov, napr. stolístok (*Myriophyllum*), červenavec (*Potamogeton*), rožkatec (*Ceratophyllum*), sitina (*Juncus* sp.)...

Puškvorec obyčajný (Acorus camalus), vodná a zároveň liečivá rastlina

Tip 58 Vďaka starostlivosti ešte krajšie

Redukovať živiny vo vode

Voda sa vyparuje. Oproti tomu živín a bahna v jazierku rokmi pribúda – jazierko sa začína zanášať. Proti tomuto prirodzenému procesu je potrebné zasiahnuť. V lete sa bujné vodné rastliny zredukujú a na jeseň sa jazierko ochráni pred padajúcim lístím natiiahnutím siete. Silne sa rozrastajúca trstina sa odrezáva pod vodnou hladinou, aby sa spomalil jej rast. Zelené lísty lekien sa nikdy neodstrihávajú, aby nezhnili korene.

Odumreté časti rastlín nad vodou ponechajte až do doby, kým sa začne roztápať ľad. Umožňujú dôležitú výmenu plynov cez vrstvu ľadu a zároveň vytvárajú pôvabnú dekoráciu.

Tip 59 Popínavé rastliny

Zelený plášť domu

Fasáda porastená najrôznejšími popínavými rastlinami v sebe spája krásu s úžitkom: popínavky vytvárajú životný priestor pre živočíchy a dodatočnú tepelnú izoláciu (vďaka stále zeleným rastlinám), viažu prach a predovšetkým chránia múry pred dažďom. Strach z toho, že by fasáda mohla vďaka popínavým rastlinám navlhnúť je teda neopodstatnený.

Pavinič (*Parthenocissus*) a brečtan (*Hedera*) sa ťahajú hore po múre a popraskanú fasádu môžu poškodiť. Oproti tomu popínavé ruže, plamienok (*Clematis*) a zemolez (*Lonicera*), potrebujú opornú konštrukciu. Obzvlášť rýchlorastúca rastlina je pohánkovec baldžuánsky (*Fallopia baldschuanica*) – potrebuje však dostatok miesta. Pozor! Nepomýľte si ho s inváznymi druhmi rodu pohánkovec: p. japonský, sachalinský a český (*Fallopia japonica*, *F. sachalinensis*, *F. x bohemica*), s ktorými narobíte viac škody ako úžitku.

Brečtan

Tip 60 Kvetiny vo výškach

Pomocou popínavých rastlín je možné v malej záhradke, na balkóne alebo na terase vytvoriť kvitnúcu prírodnú oázu. Mnoho jednoročných popínavých rastlín má okrem okrasnej funkcie aj ďalšie využitie: ich plody sa dajú zužitkovať v kuchyni. Ide o fazuľu šarlátovú (*Phaseolus coccineus*), fazuľu tyčovú / popínavú (*P. vulgaris*), kapucínku väčšiu (*Tropaeolum majus*) a pod.

Pre živočíchy sú cenní najmä zimovzdorní zástupcovia domácich rastlín: plamienok (*Clematis*), zemolez (*Lonicera*), chmeľ obyčajný (*Humulus lupulus*) a vika krovisková (*Vicia dumetorum*). Keďže ide o viacročné rastliny, každoročne znovu potešia svojimi nádhernými kvetmi.

Ako podpera pre popínavé rastliny môžu poslúžiť pergoly, mriežky alebo zábradlie. Pre takzvané úpony (šľahúne), ako napr. pri fazuli šarlátovej, stačí tyč alebo tiež napnuté povrazy.

Popínavá ruža

Tipy na starostlivosť

Tip 61 Hnojenie kompostom

„Čierne zlato“

Hromada kompostu je právom označovaná za srdce každej záhrady, lebo tu sa uzatvára kolobeh živín v záhrade. „Čierne zlato“ sa stará o vyvážený prísun živín. Zatiaľ čo na jar dobre vyzretý kompost optimálne pripraví pôdu na sezónu v záhrade, dávka čerstvého kompostu (ktorý zrel iba pár mesiacov) v lete znamená pre rastliny nový impulz pre rast.

Kompost je čisto prírodné hnojivo! Preto stačí iba malé množstvo (1 až max. 6 litrov na m² a rok), ktoré sa povrchovo zapracuje, aby boli rastliny zdravé a silné.

Úprava pôdy pomocou kompostu

Tip 62 Kompost

Na miešani záleží

Kompostovanie je úspešné, keď sa dodrží niekoľko jednoduchých zásad: najspodnejšia vrstva kompostu by sa mala skladať z vetiev, aby bol zaistený prívod vzduchu odspodu. Na ňu sa vrství organický kuchynský a záhradný odpad. Dôležité je správne miešanie vlhkých a skôr suchých zvyškov. Pokiaľ je kompost príliš vlhký, začína hniť a nepríjemne páchne, pokiaľ je príliš suchý, chytá plesne. Aby sa tlenie urýchlilo, mal by sa kompost občas obrátiť (prehádzať lopatou).

Čím je kompostovaný materiál rozmanitejší, tým lepšie a rýchlejšie kompost zreje.

Domáci kompost

Tip 63 Vôňa *je rozhodujúca*

Asi po šiestich až dvanástich mesiacoch je všetko hotové: kompost je dobre vyzretý a príjemne vonia lesnou zeminou. Pokiaľ si nie ste istí, či ho už môžete použiť, urobte test klíčivosti so žeruchou: vysejte žeruchu do misky s kompostom. Pokiaľ po 5 až 7 dňoch vyrastú silné zelené rastliny, stratil kompost svoju „ostrosť“.

Kompost pridávajte iba na povrch, nikdy ho nezapracováajte hlbšie. Iba tak sa môže jeho účinok rozvinúť.

Kompost pripravený k úprave pôdy

Tip 64 Bylinné zákvasy *Rastlinné šťavy dávajú rastlinám veľa!*

Zelenina, ktorá potrebuje veľký prísun živín ako kapusta, paradajky, tekvica či cuketa, bude počas fázy rastu vďačná za posilnenie. Bylinné zákvasy dodávajú rastlinám nové sily. Ľahko si ich pripravíte sami: do suda alebo inej nádoby (nie kovovej) vložte 1 kg žihľavy a 10 l vody a nechajte asi 2 týždne kvasiť. Hotový zákvas zriedte vodou v pomere 1:10 a zalievajte ním rastliny každý týždeň až dva priamo ku koreňom.

Zápach zákvasu na záhone obmedzíte, keď záhon po zaliatí poprášite kamennou múčkou z materskej horniny. Tá viaže zápach a zároveň zasobuje rastliny dôležitými stopovými prvkami.

Zákvas z kostihoja

Tip 65 Odvary

Rastliny liečia rastliny

Bylinky nie sú liečivé iba pre človeka. Účinkujú taktiež na vlastné druhyé spoločenstvo tým, že ho posilňujú a odpudzujú škodcov. Tieto pozitívne vlastnosti využívajú záhradníci už dlho. Príprava odvarov je možnosť, ako získať dôležité látky obsiahnuté v rastlinách. 1 kg čerstvých alebo 150 g usušených bylín, ako napr. prasličky roľnej (*Equisetum arvense*), žihľavy (*Urtica*), harmančeka pravého (*Matricaria recutita*), vratiča obyčajného (*Tanacetum vulgare*) alebo paliny (*Artemisia*), sa rozdrví, zaleje 10 l vody a nechá stáť 24 hodín, potom sa 20 až 30 minút pomaly varí a scedí.

Odvary zriedíte vodou vždy na päťnásobok a lejte buď priamo ku koreňom alebo iba rozprašujte na listy rastlín.

Tip 66 Odvar z prasličky roľnej

Praslička roľná (*Equisetum arvense*) je typ rastliny, ktorý obľubuje vlhké miesta. Odvar z prasličky roľnej neodmysliteľne patrí k biozáhrade, pretože rastliny posilňuje a vďaka vysokému obsahu kyseliny kremičitej pôsobí i proti rôznym hubovitým ochoreniam. Tento odvar by sa mal používať pravidelne od jari do leta (každé 2 - 3 týždne). Z začať treba ošetrovať už mladé rastliny. Budú silnejšie a odolnejšie.

Odvar z prasličky sa aplikuje doobeda, najlepšie za slnečného počasia.

Nezelená jarná byl' prasličky

Tip 67 Náter kmeňa

Biely zimný náter

Názory na túto problematiku sa značne líšia. Argumenty proti náterom hovoria, že to strom nepotrebuje a poradí si sám. Že takto natretý strom nepôsobí prirodzene. Na druhej strane stoja ovocinári, ktorí veria, že natretím kmeňa posilnia zdravie stromu. Že podporuje hojenie rán a potláča škodcov. Svetlá farba náteru navyše v zime znižuje riziko výskytu mrazových trhlin (hnedá kôra sa za slnečných dní prehreje, roztopí sneh alebo námrazu, voda steká do puklín v borke, kde v noci zamrzá).

Biely náter sa dá ľahko pripraviť: do odvaru z prasličky roľnej (viď vyššie) nadrobte hlinu, pridajte hrst vápna a kamennej múčky z materskej horniny (prípadne taktiež trochu kravského hnoja). Všetko miešajte tak dlho až vznikne vláčna hmota, ktorú necháte stáť 24 hodín. Kmeň dobre očistite kefou. Najlepšia doba pre náter kmeňa je na konci jesene, ale až do februára má stále zmysel kmeň natrieť. Pri starších stromoch je však takýto náter nepotrebný.

Tip 68 Mach v trávniku

Prečo nie?

Pozrite sa na problém machu trochu inak: už ste niekedy kráčali alebo sedeli v lese na nádherne mäkkom zelenom machovom koberci? Človek má chuť si na ňom pospať. Možno sa dokážete s machom spriateľiť i v záhrade, nakoľko machorasty sa prirodzene vyskytujú v každom trávniku. Hromadia vodu a pomáhajú šetriť energiu, pretože sa nemusia toľko kosiť. Mäkký koberec obohacuje spoločenstvo trávniku a dá sa na ňom krásne snívať.

V prírodnom trávniku s veľkou rozmanitosťou rôznych druhov tráv a bylín sa mach iba tak ľahko nepresadí – a tak v ňom vôbec nevzbudzuje pozornosť.

Mach v trávniku

Tip 69 Mach v trávniku

Prirodzené odstránenie

Na niektorých miestach sa krehkým machorastom predsa len podarí presadiť: vyskytujú sa hlavne na zatienených a vlhkých miestach a na uľahnutých pôdach zadržujúcich vodu. Tam môžu vytvárať celé vankúše. Pokiaľ sa s tým nedokážete zmieriť, platí, že je treba zhoršiť podmienky vhodné pre ich rast, a to vertikutáciou a prevzdušnením pôdy. Trávnik sa tak môže lepšie presadiť.

Pokiaľ po vertikutácii rozhodíte po trávniku piesok, pôda bude suchšia – a to mach nemá rád.

Tip 70 Správna zálievka

V horúcom období roka je treba trochu pomôcť životodarnou vlhkosťou. Pre správnu zálievku platia tri jednoduché základné pravidlá: dažďová voda je lepšia než voda zo studne alebo vodovodu; zalievať nie veľmi často (podľa počasia dva až trikrát za týždeň), zato však výdatne a nie ledabolo, najlepšie ráno a nie večer. Keď sa zalieva večer, musí rastlina stáť celú noc v studenej vode – a to jej neprospieva! Okrem toho sa tým podporujú slimáky a huby.

Stromy a kry, vysadené na vhodnom stanovišti, môžu načerpať dostatok vody z pôdy samy, veľa bylín a trvaliek zase dobre znáša obdobie sucha – to všetko pomáha šetriť vodu.

Tip 71 Rez kríkov

Kry plné kvetov, hojnosť plodov bobuľovín, vitálne rastliny. Aby kríky spĺňali tieto predstavy, vyžadujú trochu starostlivosti.

Voľne koreniace rastliny sa pred výsadbou najprv zastrihávajú. Korene a výhonky rastlín sa skrátia asi o tretinu. Vďaka tomu vyrazia spodné púčiky a keď až zostarne bude hustý a bujný. Pre zachovanie prirodzeného rastu a pre lepšiu tvorbu kvetov a plodov sa neskôr každých 3 až 5 rokov presvetľujú. Pritom sa odstráni asi tretina výhonov.

Staré a tesne vyrastené výhonky sa zrežú priamo nad zemou.

Ak sú kry staré a nerastú, hlboko režeme a výdatne hnojíme kompostom pôdu okolo.

Tip 72 Rez kríkov

Správny čas

Doba rezu sa líši podľa druhu kra, doby kvetu a jeho využitia. Najlepšie obdobie pre rez je na konci zimy. Kry, ktoré ale kvitnú skoro na jar (zlatý dážd', teda zlatovka (*Forsythia*), dulovec (*Chaenomeles*) a i.) je lepšie rezať hneď po odkvitnutí, pretože vytvárajú kvetonosné púčiky už na jeseň.

Vďaka jarnému rezu má mnoho živočíchov (vtáky, hmyz,...) možnosť využiť kry ako zdroj potravy a zimovisko v studenej a na potravu chudobnej časti roka.

Dulovec

Tip 73 Jeseň v záhrade

Rok v záhrade sa chýli ku koncu

Príroda premení záhradu v more teplých farieb. Úroda je pozbieraná a je čas pripraviť sa na zimu. Opadané lístie je dôležitou surovinou a malo by v záhrade bezpodmienečne zostať. Možnosti jeho využitia sú rozmanité. Zeleninové záhony sa tešia na silnú vrstvu mulču z lístia rovnako ako trvalkové záhony či ruže. A keď ešte čosi zvýši, môže sa použiť pod živý plot. Pod ochrannou vrstvou lístia nájde úkryt mnoho užitočných živočíchov. Najznámejším z nich je bezpochyby ježko. Čím je vrstva lístia vyššia, tým viac užitočného hmyzu sa v nej schová.

Na jeseň po opade lístia (najneskôr do polovice októbra) sa na kmene ovocných stromov pripevňujú lepiace pásiky proti piadivke jesennej (*Operophtera brumata*) a piadivke zimnej (*Erannis defoliaria*), ktorých bezkrídle samičky v tom čase vychádzajú na kmeň stromu, aby v korune nakládli vajíčka. Húsenice nemajú nohy v strede tela, preto pri pohybe prisúvajú zadné páry nôh k tým predným, čím vytvára ich telo slučku, čo pripomína meranie na piade, od čoho je odvodený ich názov.

Húsenica piadivky jesennej (Operophtera brumata)

Tip 74 „Trápenie“

s rýľovaním

Zeleninová záhrada sa obvykle každý rok na jeseň tradičným spôsobom porýľuje. Ale to nie je nutné. Prácnym rýľovaním vznikajú umelé hrudy pôdy, ktoré na rozdiel od prírodných nezostávajú stabilné. Povrchové nakyprenie rycími vidlami je vo väčšine prípadov postačujúcou alternatívou k rýľovaniu a na dôvažok šetrí naše kríže. Život v pôde sa môže navyše podporiť zeleným hnojením a mulčovaním (pozri tiež tip 23 a 24), aby vznikla prirodzene a trvale hrdkovitá pôda.

Pôdu treba kypriť až na jar a nerýľovať! Iba u veľmi ťažkej pôdy je nutné hlboké rytie rycími vidlami.

Tip 75 Jar v záhrade

Rok v záhrade sa prebúdzá

Príroda sa budí z dlhého zimného spánku a s tým prichádza mnoho práce. Zvyšky uschnutých rastlín z predchádzajúceho roka sa orežú a skompostujú. Teraz nastáva tiež čas sejby a sadenia. V prvej polovici marca, keď sú už záhony oschnuté, môžete do voľnej pôdy vysievať prvé semená zeleniny (mrkvu, špenát, petržlen, reďkvičku...). Po sejbe záhony zalejte odvarom z prasličky roľnej (*Equisetum arvense*) (viď tip 65 a 66), čím predídete hubovým chorobám.

Skôr než dozrejú prvé vytúžené jahody, mali by sa záhony zamulčovať (napr. slamou). To zabráni hnilobe plodov a pôda zostane rovnomerne vlhká.

Rozkvitnuté čerešne na Brdárke

Tip 76 Prevencia

je lepšia ako liečenie

Hneď na jar sa dá robiť čo to proti škodcom. Medzi prirodzených predátorov vošiek patria napr. ucholaky (*Dermaptera*) alebo lienka sedembodková (*Coccinella septempunctata*). Na ich podporu v záhrade je možné postaviť hmyzí hotel (viď tip 46), ktorý im poskytne prirodzený úkryt. Pri priväzovaní mladých stromčekov o kôl môžeme medzi kôl a stromček umiestniť chumáč suchej trávy alebo slamy, ktorý poskytne na jednej strane úkryt ucholakom, a zároveň na druhej zabráni oderu kolu o kôru stromčeka počas silných vetrov.

Proti vrtavke mrkvovej (*Psila rosae*) a iným zeleninovým škodcom pomáhajú ochranné siete (netkané textílie). Pritom je dôležité, aby v sieťach neboli žiadne diery a aby po celom obvode tesne priliehali k pôde. Okraje by sa mali zakopať alebo zaťažiť doskami. Ak zakryjete celý záhon tunelom, budú môcť rastliny nerušene rásť.

Vajíčka lienok v kolónii vošiek na čerešni

Tip 77 Burina

Nepříjemné byliny

Pýr plazivý (*Elytrigia repens*), kozonoha hostcová (*Aegopodium podagraria*) alebo pichliač roľný (*Cirsium arvense*) sa vďaka svojmu rozsiahlemu koreňovému systému môžu stať v záhrade nežiaducimi burinami. Z dlhodobého hľadiska je najlepšie korene dôkladne odstrániť rycími vidlami. Možno je aj odobrať týmto nevítaným hosťom svetlo pomocou jutových vriec – rok bez svetla určite nevydržia.

Pokiaľ sa v zeleninovej záhrade vyskytne kozonoha, pestujte na tomto mieste zemiaky. Prihrňaním pôdy do kopčiekov a okopávaním sa dá kozonohy zbaviť. Tiež pomáha, keď nahusto vysejete rastliny pre zelené hnojenie (viď tip 23) – zároveň tým aj pomôžete zemi.

Listy kozonohy hostcovej

Tip 78 Prírodný trávnik

Pasienok v záhrade?

Kto si ešte spomenie na to, ako boli kedysi zatravnené plochy v záhrade napodobením vidieckych lúk, ktoré poskytovali krmivo? Ako sa z nich stal hojne rozšírený monokultúrny trávnik nie je známe. Prečo by nemohli tu a tam vyrásť nejaké bylinky? Potešia oko a upokojia nervy. A navyše sa po nich môže šliapať: skorocel (*Plantago*), zbehovec plazivý (*Ajuga reptans*) a myší chvost, teda rebríček obyčajný (*Achillea millefolium*), sú milí sprievodcovia pri vašich pochôdzkach a prepáčia Vám i častejšie kosenie.

Mnoho rastlín v trávniku je jedlých! Sedmokráska obyčajná (*Bellis perennis*) je liečivá a ozdobí ktorýkoľvek šalát, z alchemilky (*Alchemilla*) je dobrý a liečivý čaj a jahoda obyčajná (*Fragaria vesca*) Vás rozmazná svojimi lahodnými plodmi.

Alchemilka v trávniku

Tip 79 Zdravie v záhrade

Vlastná záhrada nás zvädza k tomu, aby sme niekoľkokrát denne jedli čerstvé, nestriekané ovocie a zeleninu. Bioaktívne látky, ktoré obsahujú, predchádzajú veľkému počtu chorôb. Pravidelný pohyb vo forme práce na záhrade prispieva ku vlastnej fyzickej kondícii a zdraviu. Vo vlastnej záhrade čerpá väčšina ľudí silu a užíva si ju ako kompenzáciu profesijného a rodinného života.

Pri pletí buriny spálime asi 270 kalórií za hodinu. Pre porovnanie: pri telocviku spálime asi 300 kalórií za hodinu.

Práca v záhrade

Užitočné živočíchy v záhrade

Tip 80 Vtáci

Naši zimní hostia

Keď sneh pokryje záhradu a teplota klesne pod 0 °C, je pre operených obyvateľov záhrady ťažké nájsť potravu. Kto začne teraz s kŕmením vtákov rozmanitými zrnami, mal by tak konať až do roztopenia snehovej pokrývky. Vtáci si presne pamätajú miesta s kŕmením a neustále sa tam vracajú.

Jarabina vtáčia (*Sorbus aucuparia*), hloh (*Crataegus*), drieň obyčajný (*Cornus mas*) a šípky dodávajú vtákom i v chladnom ročnom období stále dostatok potravy.

Stonky a semenníky planých a okrasných trvaliek ponechávajte cez zimu ako potravu pre vtáky a zimovisko pre hmyz!

Sýkorka na slnečnici

Tip 81 Lietajúci krásavci

Pestré diamanty v ovzduší

Prírodná záhrada láka mnoho motýľov svojimi pestrými kvetmi plnými nektáru, vyhriatymi kameňmi, rôznymi druhmi kvitnúcich kríkov a sladkým zrelým ovocím. Najdôležitejšou živnou rastlinou húseníc motýľov je žihľava. 25 druhov húseníc ju miluje a minimálne päť z nich je na ňu výlučne odkázaných. Medzi nimi aj „modely“ medzi motýľmi ako babôčka pávooká (*Aglaia io*), babôčka admirálska (*Vanessa atalanta*) a babôčka žihľavová (*Aglaia urticae*).

Pre motýle majú význam iba žihľavy na slnečných miestach, pretože na kladenie vajíčok potrebujú suché teplo.

Babôčka pávooká na budleji

Tip 82 Podpora motýľov

Servírovať len druhy domáceho pôvodu

Najväčšej obľube u motýľov sa tešia kríky a trvalky domáceho pôvodu. Ponúkajú im jednoducho všetko: nektár, tieň, potravu pre húsenice, vhodné miesto pre zakuklenie a úkryt. Cudzokrajné budleje (*Budleja*) síce lákajú mnoho motýľov na letnú show, ale vytúžený nektár ponúkajú len dospelým motýľom.

Keď budleju sadíte, nezabudnite zasadiť do jej okolia rastliny vhodné pre húsenice. Inak vyženiete potomstvo obľúbených motýľov do exilu.

Tip 83 Krtko

Nemilovaný užitočný tvor

Krtkovia hrabú neúnavne – mimo iného hľadajú i škodcov. V jedálničku majú napríklad drôtovcy (larvy kováčikovitých (*Elateridae*)), slimáky a tiež mladé hraboše. Krtince, nevyhnutné vedľajšie produkty ich tak dôležitej činnosti, však spôsobili ich neobľúbenosť u viacerých majiteľov záhrad. Ale vyhnať tieto živočíchy zo záhrady úplne nie je najlepšie riešenie: kto potom bude požírať škodcov? Krtka možno vyhnať z takých častí, kde škodí najviac (obvyčajne ide o zeleninový záhon, trávnik, prípadne lúku).

Krtka vyženiete rovnako miernym spôsobom ako hraboša (viď tip 89).

Tip 84 Včielka Maja

a spol.

Naša včela medonosná (*Apis mellifera*) obstaráva nielen med, ktorý si natierame na chlieb na raňajky. Rovnako ako samotárske včely hrá nenahraditeľnú úlohu pri opeľovaní našich cudzoopelivých druhov ovocia. To je obzvlášť dôležité pri dnešných malých záhradách, kde sa zvykne vyskytovať iba jeden strom z jednej odrody. Včela dokáže prekonať väčšiu vzdialenosť a potrebný peľ doniesť presne k cieľu.

Keď začnú kvitnúť ovocné stromy, láka včely v záhrade v prvých teplých dňoch drieň obyčajný (*Cornus mas*), neskôr sú to medonosné rastliny ako facélia vratičolistá (*Phacelia tanacetifolia*), ďatelina plazivá (*Trifolium repens*), nechtík lekársky (*Calendula officinalis*), rôzne druhy dúšky (*Thymus*), levanduľa úzkolistá (*Lavandula angustifolia*), nevädza (*Cyanus*), bodliak trnitý (*Carduus acanthoides*) a pamajorán obyčajný (*Originum vulgare*).

Včely s nazbieraným peľom na nožičkách

Tip 85 Netopiere

Tichí lovci

Sú to jediné lietajúce cicavce a orientovať sa dokážu rovnako dobre za temných nocí počas novu, ako aj pri splne. Pritom stále hľadajú vhodnú potravu: v ich prípade sú to väčšinou škodcovia aktívni v noci ako obaľovač jablčný (*Cydia pomonella*), obaľovač východný (*Grapholita molesta*), piadivky (viď tip 77) a priadkovec obrúčkavý (*Malacosoma neustria*). „Príbeh o upíroch“ s nimi spájaný je legenda. Naše netopiere skôr samy lovia hmyz sajúci krv, ako sú komáre, než by sali krv z človeka. Netopiere sajúce krv cicavcov žijú iba v Amerike.

Týmto užitočným živočíchom, bohužiaľ, sťažujeme život likvidáciou úkrytov a zimovísk – moderné domy sú pre nich uzavreté, krovy sú vymurované a staré stodoly zbúrané.

Ak chcete netopierom pomôcť, nainštalujte pre nich špeciálnu búdku na fasádu domu, zapustenú v zateplení, alebo na strome v záhrade. Cez deň môže slúžiť týmto nočným lovcem ako úkryt aj diera po hrči – napríklad v starom ovocnom strome.

Netopieria búdka

Tip 86 Ježko ***Spolubývajúci priateľ***

Keď započujete z nočnej temnoty záhrady mľaskavé chrochtanie, potom sa k Vám zrejme nasťahoval ježko. Ježko prehľadáva záhradu a loví predovšetkým bezstavovce: slimáky, chrobáky, larvy, pavúky a zvinavky - ľudovo svinky (*Armadillidium*).

Aby ste nebránili ježkovi v jeho putovaní, mali by ste upustiť od priebežných a vysokých základov plotov. Najlepšie sa tento „pichliač“ cíti v bohato štruktúrovanej záhrade so živým plotom z divých kríkov a na lúkach. Okrem toho potrebuje na zimu priestranné hromady lístia a konárov. Pomôcť mu môžete aj vybudovaním búdky na prezimovanie.

Mláďatá, ktoré v novembri nevážia viac ako 500 g, sú väčšinou príliš slabé na prežitie dlhej zimy a musia sa „vypiplať“. Sotva vážia 700 g, môžu prezimovať v spánku v pokojnej a chladnej miestnosti (6 °C).

Domček pre ježka

Škodcovia a choroby

Tip 87 Vošky (nadčelad' *Aphidinea*)

Kde zostala?

Typický jav v prírodnej záhrade: tam, kde ešte pred troma týždňami boli skutočné kolónie vošiek na ružiach (*Rosa*), kaline (*Viburnum*) alebo zemoleze (*Lonicera*), je teraz skoro prázdno. Čo sa stalo? Kto svoje rastliny pozorne sleduje, objaví množstvo pracujúceho hmyzu, ktorý si na voškách pochutnáva: lienka sedembodková (*Coccinella septempunctata*), ucholaky (*Dermaptera*), larvy pestríc (čelad' *Syrphidae* - muchy tváriace sa, že sú niečo iné ako muchy) a zlatoočiek (čelad' *Chrysopidae*).

Domáce rastliny na lúkach, okrajoch polí a lesa sú útočiskom a zároveň základom obživy týchto usilovných pomocníkov (dospelé pestrice a zlatoočky navštevujú kvety). Preto by hore uvedené kríky nemali chýbať v žiadnej záhrade.

Kolónie vošiek s mravcami, ktoré sa o nich starajú.

Tip 88 Vošky (nadčelad' *Aphidinea*)

Mierne metódy

V prírodnej záhrade sa chemický postrek nepoužíva, pretože škodí aj usilovným užitočným pomocníkom. Naproti tomu mierne metódy chránia užitočný hmyz – a tiež životné prostredie: postrek záhradnou hadicou, ručné zbieranie škodcov, lepové pásy na stromoch a striekanie výluhom zo žihľavy (1 kg žihľavy do 10 l vody – nechať stáť 24 hodín).

Voška sa udusí, keď sa popráši kamennou múčkou. Nylonovú pančuchu naplňte kamennou múčkou a orosené rastliny poprášate (hlavne zo spodnej strany listov).

Zlatoočka (*Chrysopa perla*)

Tip 89 Hryzec vodný (*Arvicola terrestris*)

Hlodavá myš

Keď rastlinám začnú zo dňa na deň visieť listy a na koreňoch sú viditeľné stopy po hryzení, je to znamenie, že na záhrade máme hryzce. Hryzce majú citlivý čuch a sluch. Dajú sa vyhnáť hrdobarkou obyčajnou (*Teucrium chamaedrys*), komonicou lekárskou (*Melilotus officinalis*), silným zápachom (zápachom kompostu z listov bazy čiernej (*Sambucus nigra*) alebo z hláv sledov obyčajných (*Clupea harengus*)) a rušením (hlukom vetra v našikmo zakopaných fľašiach; údermi tyčou o druhú železnú tyč zakopanú do zeme). Korene ohrozených rastlín (predovšetkým mladých ovocných stromčekov alebo kríkov) možno chrániť drôteným košom.

Pascí na hryzcov sa pri kladení dotýkajte len v rukaviciach (inak myš ucíti nebezpečenstvo). Pasce trochu potrite zeminou.

Tip 90 Pravá múčnatka

„Pleseň z pekného počasia“

Často sa po pár dňoch krásneho letného počasia pokryje horná strana listov hrachu, uhoriek, egrešov, jabloní, viniča alebo ruží bielo-šedým povlakom – odtiaľ názov „pleseň z pekného počasia“. Táto plesňová choroba sa pomaly šíri z niekoľkých múčnych bodov na stebľách, listoch a lupeňoch. Preto: kto zareaguje rýchlo, má skoro vyhraté. Keď odstránite choré listy a napadnuté časti rastlín včas, nemôže sa pleseň rozširovať.

Opadané napadnuté časti rastliny odpratávajújte aj zo zeme! Inak sa bude múčnatka šíriť ďalej.

Erysiphe pisi

Americká múčnatka egreša

Múčnatka viniča

Múčnatka viniča - detail

Tip 91 Pravá múčnatka

Mlieko pomáha

Pokiaľ sa už pravá múčnatka rozšírila, môže nám pomôcť starý domáci recept: srvátka a nespracované (čerstvé) mlieko obsahujú enzýmy, ktoré plesni škodia. Srvátka alebo surové mlieko sa zriedia vodou v pomere 1:9. Týmto roztokom sa potom napadnuté rastliny striekajú 1 až 2x týždenne.

Rastliny striekajte v skorých dopoludňajších hodinách. Potom nemôže dôjsť k popáleninám, ktoré spôsobuje intenzívne poobedňajšie slnko.

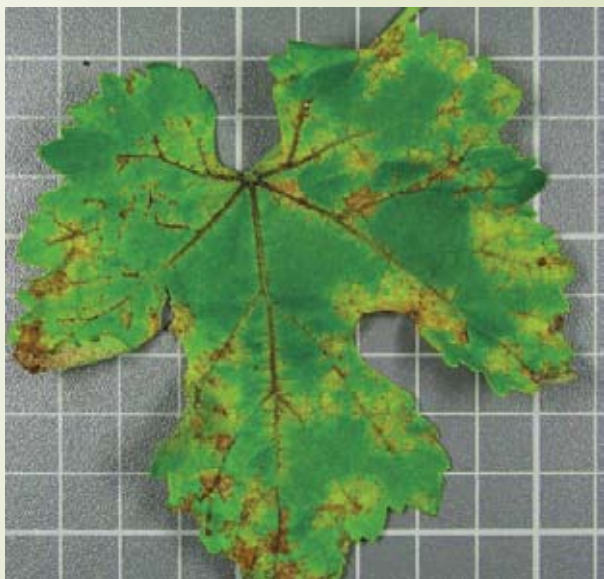
Tip 92 Nepravá múčnatka

„Pleseň zo zlého počasia“

Daždivé, chladné leto vytvára podmienky pre nepravú múčnatku. V suchých rokoch nemá táto pleseň prakticky žiaden význam.

Nepravá múčnatka je neústupná: na spodnej strane listov rýchlo vytvára šedý povlak, na vrchnej strane listov sú viditeľné žltkasté fláky. Pokiaľ už odumierajú špičky listov, pomôže iba jediný: celú rastlinu odstrániť.

Preto je treba múčnatke predchádzať! Zaistite, aby rastliny po daždi alebo zálievke opäť rýchlo uschli. V zeleninovej záhradke pamätajte na striedanie rastlín po troch rokoch.

Peronospora viniča (Plasmopara viticola)
- príznaky na vrchnej strane listu

Tip 93 Huby na rastlinách

nemusia byť

Pleseň sivá (*Botrytis cinerea*), hrdze (rad *Uredinales*) alebo alternárióvová škvrnitosť (rod *Alternaria*) majú jedno spoločné: prevenciou možno zabrániť napadnutiu rastlín. Tieto choroby sa často vyskytujú vtedy, keď sa to v dobrej viere preháňa s hnojením dusíkatými hnojivami. Lepšie je nahradiť toto „preháňanie“ kompostom z prasličky roľnej (*Equisetum arvense*). Kyselina kremičitá obsiahnutá v prasličke roľnej posilňuje rastliny vnútorne. Niektoré rastliny neznesú, keď sú vysádzané nahusto. Radšej majú, keď ich môže vietor dobre prefúknuť, odoberať im tak vlhkosť. Rastliny rýchlo vysychajú a na plesne je príliš sucho. Preto je také dôležité kríky a ovocné stromy dobre presvetliť.

Nezabúdajte na starostlivosť o zem! Kyprenie patrí k pravidelným záhradníckym činnostiam.

Botrytis cinerea

Alternariova škvrnitosť rajčiakov

Hrdza (Puccinia persistens) na pšenici

Tip 94 Slimáky

Žiadny strach

Slimáky majú najradšej to, čo zostane, ľahko hnilobne zapácha a je dosť vlhké. V záhrade však taktiež „napádajú“ mladú, čerstvú zeleň ako čerstvo vysadený šalát, ktorého bunky sú ešte mäkké a bohaté na živiny. Skutočne problematické sú len slizniaky (čľaď *Limacidae* a *Milacidae*) a slizovce (čľaď *Arionidae*) – súhrnne nazývané slizniaky. Pri ich hubení je však potrebné vyvarovať sa chemickým prostriedkom. Najlepšou metódou je zbieranie slizniakov v noci. Sympatickými pomocníkmi pri ich likvidácii sú indické bežce (mäsožravé kačice).

Zmätené slizniaky sa uspokojia rovnako dobre s kôpkou pokosenej trávy alebo niekoľkými rastlinkami aksamietnice rozložitej (*Tagetes patula*). Slizniaky potom môžete pozbierať ďaleko od jemnej zeleniny.

Indický bežec

Tip 95 Keď je slizniakov priveľa...

...pomáhajú kombinácie rôznych metód. Slizniaky nachádzajú úkryt na prenocovanie pod doskami, kde ich ráno môžeme pozbierať. Širší pás d'ateliney zastaví ich túžby, mulč z ľanu okolo mladých rastliniek vytvorí pichľavú prekážku. Čím je mladá rastlina silnejšia, tým menej slizniakom chutí – to platí aj pre červený šalát alebo rukolu.

Slizniaky na ich ceste k vytúženým rastlinám spoľahlivo zastavia zábrany. Zoberte plech vysoký 40 cm a vrchných 5 cm ohnite do ostrého uhlu. Tento ohyb slizniaky nie sú schopné prekonať.

Tip 96 Obaľovač jablčný

Červivé jablká

Pokiaľ je „v jablku červík“, činil sa tu obaľovač jablčný (*Cydia pomonella*). Okrem jablák však napáda aj hrušky, dule a orechy. Koncom mája vykľúnu jeho motýle zo svojho zimoviska v kôre stromu a nakladú svoje vajčka v blízkosti plodov. Vyliahnuté larvy sa prehryzú do mladých plodov a požierajú svoj „domov“ až do zakuklenia, kedy opäť zalezú do trhlín v kôre. V teplejších oblastiach má dve, v chladnejších jednu generáciu za rok.

Spadnuté ovocie je potrebné odstrániť skôr, ako larvy opustia plod. Účinný je aj lapací pás: pásy z vlnitej lepenky široké 10 cm sa koncom mája pevne pripevnia okolo kmeňa. Keď do nich húsenice zalezú, pásy sa odstraňujú.

Z vírusových preparátov sa najčastejšie využíva granulóza obalovača jablčného, ale ich príprava je v porovnaní s bakteriálnymi a hubovými prípravkami pomerne drahá. Vírusy sa množia len v živých organizmoch, a preto na ich množenie je nutné chovať hostiteľa. Ďalej je možné použiť aj feromónové lapače.

Tip 97 Bakteriálna spála jadrovín

Nebezpečná karanténna choroba

Spála napáda len určité ovocné a okrasné dreviny ako jablone, hrušky, dule, jarabiny (*Sorbus*), hlohy (*Crataegus*), skalníky (*Cotoneaster*), hlohyne (*Pyracantha*), dulovec (*Chaenomeles*), muchovník (*Amelanchier*) a mišpuľu (*Mespilus*).

Ide o bakteriálnu chorobu – baktéria *Erwinia amylovora*, ktorá ju spôsobuje, je vysoko infekčná a veľmi ťažko sa proti nej bojuje. Platí pri nej tzv. ohlasovacia povinnosť. To znamená, že každé podozrenie na výskyt spály treba okamžite hlásiť najbližšiemu okresnému fytinšpektorovi Ústredného kontrolného a skúšobného ústavu poľnohospodárskeho (ÚKSUP) alebo vzorky rastlín zaslať priamo do diagnostického laboratória ÚKSUPu (Hanulova 9/A, 844 29 Bratislava 42). Vzorky posielané poštou treba zabaliť najprv do vlhkého, potom do niekoľkých vrstiev suchého filtračného alebo novinového papiera a napokon vložiť do mikroténového alebo igelitového vrečka. V sprievodnom liste treba uviesť lokalitu, druh a odrodu postihnutej plodiny, ako aj presnú adresu pestovateľa.

K šíreniu spály jadrovín môže dochádzať – okrem iných faktorov – zavlečením napadnutých rastlín alebo ich častí ako vrúbľov, očiek a pod., alebo aj použitím kontaminovaných nástrojov. Roznáša ju i hmyz, vtáky, dážď, či vietor.

Spracované podľa Matlák, 2013.

Aktívne lézie v ktorých sa baktérie množia a prezimujú

Hákovité ohnutie napadnutej stonky

Napadnuté listy

Scvrknuté plody ostávajú visieť na strome

Tip 98 Bakteriálna spála jadrovín

Ako ju spoznám?

Na všetkých hostiteľských rastlinách sa vyskytujú rovnaké príznaky choroby, avšak intenzita prejavov choroby môže byť rozdielna podľa druhu rastliny, podnebia alebo jej stavu. Listy a kvety rýchlo vädnú a zafarbujú sa dohnedá alebo dočierna. V dôsledku straty vody sa vrcholky stoniek hákovito ohýbajú smerom dole. Sprievodným príznakom je aj hnednutie až černenie postihnutých pletív, pričom na napadnutých pletivách sa často objavujú hnedé kvapky baktériového slizu.

„Príznaky baktériovej spály jadrovín sa často zamieňajú s vädnutím koncov výhonkov spôsobených bodruškou hruškovou (*Janus compressus*). V tomto prípade sa pod uschnutým koncom výhonkov nachádzajú špirálovito usporiadané vpichy samičiek bodrušky hruškovej.“ (Matlák, 2013, s. 36).

Tip 99 Nosáčikovité (čelad' *Curculionidae*)

Chrobák aktívny v noci

Ak sú na listoch viditeľné hlboko vyžraté stopy a pôvodca sa nedá nájsť, tak je to „dielo“ nosánika.

Svoje aktivity realizuje totiž len v noci. Tento čierny chrobák dlhý 10 mm má hlavu pretiahnutú do nosa, na ktorom sú tykadlá. Cez deň žije skrytý na povrchu pôdy pod rastlinou (t.j. v úpäťi rastliny). Živí sa nadzemnými časťami rastlín vrátane listov. Jeho larvy žijú na koreňoch.

Ako proti larvám, tak proti chrobákovi sa dá použiť čaj z vratiča (30 g sušených kvetov sparte 1 l vriacej vody a nechajte asi 10 minút lúhovať, potom nariedte na dvojnásobné množstvo). Čajom zalievajte a rozprašujte ho. V máji a v júni by ste mali chrobáky na rastlinách zbierať.

Ak chcete použiť prirodzených nepriateľov, dobré výsledky dosiahnete s háďatkou, ktorá napáda a ničí larvy (kúpíte v špecializovanom obchode).

Nosánik

Tip 100 Vrtivka čerešňová (*Rhagoletis cerasi*)

Biele červíky v zreých čerešniach sú larvy vrtivky čerešňovej. Od mája sa liahnu muchy a kladú svoje vajíčka do ešte žltých plodov. Odrastené a vypasené larvy sa znesú po vláknach na zem. Tam sa zakuklia a čakajú na čas čerešní v ďalšom roku. Prirodzeným nepriateľmi vrtule čerešňovej sú lumkovité (čelad' Ichneumonidae), bystrušky (rod *Carabus*), kováčikovitité (čelad' *Elateridae*) a pavúky (rad *Araneae*). Keď pred vyliahnutím múch pustíte do záhrady sliepky, vyzobú kukly zo zeme. Popadané červivé čerešne by ste mali zo zeme odstrániť. Trochu môžu pomôcť žlté lepiace dosky alebo pasce s návnadou (kúpíte v špecializovanom obchode).

Skoré a mimoriadne neskoré odrody čerešní bývajú napadnuté menej.

Bystruška (*Carabus cancellatus*)

Lumkovité

Kováčikovitité (*Denticollis linearis*)

Tip 101 „Prírodná záhrada“ je tu pre Vás

Projekt „Prírodná záhrada“ je Vám k dispozícii svojou širokou ponukou. Patria sem okrem iného: publikácie, semináre a prednášky, ukážkové záhrady a záhradná turistika a v neposlednom rade aj individuálne záhradné poradenstvo na mieste alebo prostredníctvom e-mailu. Kto hospodári ekologicky, je ocenený obľúbenou záhradnou plaketou. Tešte sa spolu s nami na ďalšie záhradné sezóny s našim projektom.

e-mail: medal@cea.sk
www.prirodnazahrada.eu

Knižné tipy pre „prírodných“ záhradníkov

Lisa Anastasia Krčma,
Martina Terezie Petrová:
Moje přírodní zahrada
Příručka zahradního vědění,
spolok Přírodní zahrada z.s., 2021

Publikácia, ktorá ma vo svojom rozšírenom 2. vydaní 232 celofarebných strán formátu A4 s množstvom fotografií a nákresov. Nachádzajú sa v nej základné princípy a postupy pre úplných začiatčníkov, ako aj menej známe fakty pre odbornú verejnosť. Jedná sa

o prvú komplexnú „učebnicu“ zakladania a údržba záhrady v spolupráci s prírodou a v súlade s trvalo udržateľným spôsobom života na planéte.

Obsahuje kapitoly: Prvky prírodnej záhrady, Živá pôda, Moja bylinková záhrada, Kvetiny a trvalky, Záhrada na balkóne a terase, Strešné záhrady, Záhrada pre deti, Prírodná záhrada – lúka a Prírodná záhrada – zvieratá. Publikácia bola preložená z rakúskeho originálu do češtiny, vydaná v rámci projektu Natur im Garten. Tiež je tu kapitola Živé ploty, ktorá je dielom slovenskej autorky. 2. vydanie obsahuje navyše register českých, latinských a slovenských botanických názvov.

Ďalšie publikácie k téme prírodných záhrad:

Helena Vlašínová:
Zdravá zahrada
ERA group, 2006

Autorka knihy Vám poradí, ako na Vašu záhradu prilákať drobné živočíchy a hmyz, aby ste mohli využiť ich pomoc. Presvedčí Vás o užitočnosti jednotlivých burín – nielen pre zelené hnojenie, ale napríklad i v kuchyni. Dozviete sa v čom sa líši mulčovanie od tzv. zeleného

hnojenia, že spadnuté lístie nemusíte vždy odhrabávať a ako kypriť pôdu ľahšie ako prerytím celej záhrady. Z kalendária získate prehľad, kedy je pre ktorú činnosť najvhodnejšie obdobie a zistíte, že zberať úrodu sa dá aj v zime. S čím Vám môžu pomôcť aj Vaše deti – autorka dáva návod, ako im pobyt v záhrade čo najviac spríjemniť.

Ladislav Miko a kolektiv:
Život v půdě
Příručka pro začínající biology.
Lipka - školské zařízení pro environmentální vzdělávání, 2019

Kniha vysvetľuje fungovanie základných procesov v pôde a systematicky popisuje pôdnú mikro-, mezo- i makrofaunu.

Návrat záhrad

SOSNA, o. z., 2014

Knižka sa venuje kultivácii nielen v zmysle zvyšovania úrodnosti, ale hlavne zvyšovania diverzity a krásy, vďaka ktorým sa vo svojom prostredí cítime dobre. Obsahuje texty, praktické návody a hlavne skúsenosti deviatich autorov, ktorí sa zaoberajú pestovaním bez chémie, prírodnými či komunitnými záhradami alebo Permakultúrou. Texty obsiahnuté v knižke sú zamerané na inovatívne prístupy a témy, ktoré "visia vo vzduchu", napríklad sebestačnosť, guerilla gardening, komunitné záhrady, školské prírodné ihriská, dómické skleníky, pestovanie na slamených kopách, voda a pôda...

S. Szabóová, Š. Szabó, P. Urdová:

Živá záhrada

SOSNA, o. z., 2016

Kniha o dizajne prírodnej záhrady. Základy biopestovania, zdravá pôda, pomocníci zo živočíšnej ríše, prírodná záhrada v škole. Fotografie, príklady, rady ako na to.

Bruchter Milan:

Zakládáme a udržujeme ekozáhradu

Grada Publishing a.s., 2012

Publikácia sa snaží ukázať krásu a efektívnosť záhradnej spolupráce s prírodou, ktorej výsledkom by mal byť priestor vhodný nielen pre relax, ale i zber chutnej a zdravej úrody. A to všetko s minimom ťažkej práce a finančných prostriedkov pestovateľa, navyše s pozitívnym efektom pre naše životné prostredie.

Všetky tieto publikácie sú k dispozícii
v Centre environmentálnych aktivít Trenčín.

Vid' kontakty nižšie.

Poradenstvo a certifikácia záhrad

Certifikácia prírodnej záhrady

Pokiaľ majiteľ/ka záhrady prejaví záujem o certifikáciu, je si istý/á splnením podmienok, môže si podať prihlášku - žiadosť o udelenie záhradnej plakety. V prípade žiadosti o plaketu „Prírodná záhrada“ (malá plaketa) záhradu navštívi jeden poradca. Pokiaľ je požadovaná certifikácia „Ukázkovej prírodnej záhrady“ (veľká plaketa), musia sa z dôvodu zachovania objektivity zúčastniť dvaja certifikátori. Ak záhrada splní predpísané kritériá, prebehne jej certifikácia – odovzdanie plakety „Prírodnej alebo Ukážkovej prírodnej záhrady“, odovzdanie tlačeneho certifikátu a publikácie Moja prírodná záhrada.

Získanie plakety „Ukázková prírodná záhrada“ nie je celkom automatické. Záleží aj na výnimočnosti danej záhrady, aj na osobnosti a sprievodcovských zručnostiach jej majiteľa/majiteľky či prevádzkovateľa/prevádzkovateľky.

Pokiaľ nie sú splnené podmienky na získanie malej či veľkej plakety, poradca/certifikátor Vám odporučí, čo ešte treba vylepšiť či zmeniť pre úspešnú certifikáciu v zmysle platných kritérií Prírodná záhrada - Natur im Garten.

Certifikát k záhradnej plakete PRÍRODNÁ ZÁHRADA

ZÁHRADA _____

SPÍŠA NASLEDOVNÉ KRITÉRIÁ „PRÍRODNEJ ZÁHRADY“:

ZÁKLADNÉ KRITÉRIÁ
musia byť splnené všetky kritériá

- ✦ nepoužívať pesticídy
- ✦ nepoužívať raketinu ani subteritky s raketinou
- ✦ nepoužívať ľahko rozpustné minerálne hnojivá

PRVKY PRÍRODNEJ ZÁHRADY
treba získať minimálne 7 ✦

- ✦ ✦ divokosť kory alebo biť plôt z divokostlých krov
- ✦ prírodná lúka
- ✦ kultúry prírodných trávnik s divokostlými bylinami
- ✦ divoké porasty
- ✦ divoký kút
- ✦ rozmanitá stanovišťa (vlnité alebo suché)
- ✦ listnaté stromy a domáce plodiny
- ✦ domáce listnate rastliny a bylinky trvalky

OBHOSPODAROVANIE A ÚŽITKOVÁ ZÁHRADA
treba získať minimálne 5 ✦

- ✦ ✦ kompost alebo domáce kompostovanie
- ✦ úkryty pre zvieracích pomocníkov
- ✦ využitie dažďovej vody
- ✦ používanie prírodných postupov a materiálov
- ✦ mulčovanie
- ✦ zeleninové úhony a bylinky
- ✦ ovocná záhrada a bobulové kory
- ✦ zariadená kultúra/prírodné plodiny/zelené hnojenie

DOPLNKOVÉ KRITÉRIÁ

- ✦ vodopriepustné spevnené plochy a cesty
- ✦ starostlivosť o záhradu prístupná k živočíchom
- ✦ nenavyšovanie svetelného smogu
- ✦ záhrada (záhrady) bez plôtov

Miesto, dátum: _____

Certifikát odovzdáva: _____

WWW.PRÍRODNÁZÁHRADA.EU

